REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA ŠOLSTVO IN ŠPORT

unisVET
uvajanje novih izobraževalnih programov na področju storitev

Naložba v vašo prihodnost
OPERACIJO DELNO FINANCIRA EVROPSKA UNIJA
Evropski socialni sklad

Bernarda Kuzma

TEMELJI PRAVNE KULTURE

Program: EKONOMSKI TEHNIK
Modul: SODOBNO GOSPODARSTVO
Vsebinski sklop: TEMELJI PRAVNE KULTURE

Ljubljana, februar 2011

Srednje strokovno izobraževanje

Program: **Ekonomski tehnik**
Modul: **Sodobno gospodarstvo**
Vsebinski sklop: **Temelji pravne kulture**

Naslov učnega gradiva
Temelji pravne kulture

Ključne besede: **pravno pravilo, država, ustavnost, zakonitost, pravna razmerja, pravice, obveznosti.**

Seznam kompetenc, ki jih zajema učno gradivo:
PRAK1: **Razumevanje potrebe po pravno organiziranih družbenih odnosih.**
PRAK2: **Ravnanje skladno s pravili pravnega sistema sodobne države.**
PRAK3: **Zagotavljanje uresničevanja načela ustavnosti in zakonitosti.**

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

340.1(075.8)(0.034.2)

KUZMA, Bernarda
Temelji pravne kulture [Elektronski vir] / Bernarda Kuzma. - El. knjiga. - Ljubljana : GZS, Center za poslovno usposabljanje, 2011. - (Srednje strokovno izobraževanje. Program Ekonomski tehnik. Modul Sodobno gospodarstvo. Vsebinski sklop Temelji pravne kulture)

Način dostopa (URL): http://www.unisvet.si/index/activityld/44. - Projekt UNISVET

ISBN 978-961-6413-62-6

255520512

Avtorica: **Bernarda Kuzma**
Recenzentka: **Darja Vidovič**
Lektorica: **Boža Ivanuša Trajbarič**

Založnik: **GZS Ljubljana, Center za poslovno usposabljanje**
Projekt unisVET
URL: http://www.unisvet.si/index/index/activityld/44
Kraj in datum: **Ljubljana, februar 2011**

To delo je ponujeno pod licenco Creative Commons:
Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Deljenje pod enakimi pogoji.

Učno gradivo je nastalo v okviru projekta unisVET Uvajanje novih izobraževalnih programov v srednjem poklicnem in strokovnem izobraževanju s področja storitev za obdobje 2008-2012, ki ga sofinancirata Evropska unija preko Evropskega socialnega sklada in Ministrstvo Republike Slovenije za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007 – 2013, razvojne prioritete: Razvoj človeških virov in vseživljenjskega učenja, prednostna usmeritev Izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistemov izobraževanja in usposabljanja.

Vsebina gradiva v nobenem primeru ne odraža mnenja Evropske unije. Odgovornost za vsebino nosi avtor.

NAGOVOR AVTORICE

Učno gradivo je namenjeno dijakom in učiteljem kot pripomoček pri vsebinskem sklopu Temelji pravne kulture v okviru modula Sodobno gospodarstvo. Sestavljeno je tako, da omogoča povezovanje teoretičnega, praktičnega in splošnega znanja z namenom razvijati kompetence za vseživljenjsko učenje. Vsak dan se na nek način srečujemo s pravom, ne da bi se tega sploh zavedali.

Učno gradivo ima dva dela in pomeni zelo strnjeno in poenostavljeno predstavitev pravnega urejanja, s katerim je prepleteno življenje vsakega posameznika in družbe kot celote.

Prvi del vsebuje temeljne značilnosti sodobnega prava. Predvideva seznanitev s osnovnimi pravnimi pojmi in vlogo prava v družbenem življenju.

Drugi del nam omogoča vpogled v slovensko ustavno ureditev, poznavanje katere je temelj za razvijanje državljanske kulture vsakega zavednega državljana.

Vsako poglavje v gradivu vsebuje teoretična znanja z elementi delovnih listov. Naloge so strukturirane tako, da omogočajo preveriti znanje in razumevanje bistvenih učnih vsebin.

Namenjene so predvsem diskusiji, reševanju problemskih vprašanj in učitelju omogočajo izbiro različnih metod in oblik dela. Upoštevala sem predznanja dijakov in povezave z drugimi predmetnimi področji. Navedene so tudi spletne povezave, ki dijaku omogočajo, da sam poišče ustrezne informacije in pravne vire, ki so potrebni za razumevanje in uporabnost pridobljenega znanja.

Želim vam, da bi učni pripomoček čim bolj prispeval k razvijanju pravne zavesti in pravne kulture ter k samostojnemu in odgovornemu ravnanju tako v poklicnem kot vsakdanjem življenju.

Bernarda Kuzma

avtorica

	Ime modula	Oznaka	**SODOBNO GOSPODARSTVO**
1.	vsebinski sklop	RDG	Razvoj in delovanje gospodarstva
2.	vsebinski sklop	GD	Gospodarske dejavnosti
3.	vsebinski sklop	PRAK	Temelji pravne kulture
4.	vsebinski sklop	POVP	Pravnoorganizacijski vidiki poslovanja

KAZALO VSEBINE

I. ZNAČILNOSTI SODOBNEGA PRAVA 1

1 POJEM PRAVA IN NJEGOVA DRUŽBENA VLOGA 2
1.1 Pravo in država 2
1.2 Pravo in vrednote 5
1.3 Pravo in druga družbena pravila 8
2 TEMELJNE PRVINE PRAVNEGA REDA 12
2.1 Pravno pravilo 12
2.2 Pravni akti 16
2.3 Pravni viri 20
2.4 Pravna kršitev in pravna sankcija 23
2.5 Pravno razmerje 30
2.6 Pravni sistem 36
3 URESNIČEVANJE PRAVA 38

II. USTAVNA UREDITEV SLOVENIJE 42

1 PREAMBULA IN SPLOŠNE DOLOČBE USTAVE 43
2 ČLOVEKOVE PRAVICE IN TEMELJNE SVOBOŠČINE 47
2.1 Zgodovinski pregled človekovih pravic 47
2.2 Temeljne in splošne določbe o človekovih pravicah in svoboščinah 49
2.3 Skupine človekovih pravic in svoboščin 50
3 GOSPODARSKA IN SOCIALNA OMREŽJA 54
4 DRŽAVNA UREDITEV 55
4.1 Parlament 55
4.2 Predsednik republike 59
4.3 Vlada in uprava 61
4.4 Pravosodni sistem 63
5 LOKALNA SAMOUPRAVA 69
6 JAVNE FINANCE 72
7 USTAVNOST IN ZAKONITOST 73
8 USTAVNO SODIŠČE 75
9 LITERATURA IN VIRI 77

Pomen simbolov v gradivu.

	Misel za poglobljeno razmišljanje, ki vodi k uresničevanju učnih ciljev.
	Posebej pomembno, da si zapomnite.
	Vprašanja in naloge za ponavljanje, utrjevanje in preverjanje znanja.
	Možnost medpredmetnih povezav.
	Internetna povezava.
	Odgovorite na vprašanja, rešite oziroma dopolnite sami ali s pomočjo učiteljevega pojasnjevanja. Pomagajte si z ustreznimi pravnimi viri in literaturo.
	Naloga za razpravo oziroma diskusijo po metodi argumentiranja, primerna za skupinsko delo. Možnost projektnega dela.
	Naloga, ki jo lahko naredite doma.

Viri simbolov: www.photaci.com, www.allsportmedical.co.uk, www.fotosearch.com, www.shutterstock.com, www.flickr.com, www.fotosearch.com, www.dreamstime.com, www.secondpicture.com, www.netlaw.com.

I. ZNAČILNOSTI SODOBNEGA PRAVA

Vir: filosofia.laguia2000.com

UVOD

Ste se kdaj spraševali, zakaj pravzaprav upoštevate pravila v družbi oziroma v okolju, v katerem živite? Ali zato, ker ob tem pomislite na posledice, če jih boste kršili, ali ker tako od vas zahtevajo starši, učitelji, ali morda zato, ker se vam zdi samoumevno, da tako mora biti? Ali pravil celo kdaj ne upoštevate, ker jih tudi vaši sošolci ali prijatelji ne upoštevajo?
Pravna zavest in pravna kultura mora v sodobni demokratični družbi postati sestavni del človekove biti. Zato je pomembno, da se seznanimo s temeljnimi značilnostmi sodobnega prava, z njegovo povezanostjo z drugimi družbenimi pravili in odnosom do državne oblasti.

1 POJEM PRAVA IN NJEGOVA DRUŽBENA VLOGA

1.1 Pravo in država

	Sila rodi silo, zlo rodi zlo. Revolucija je ustvarila nasproten učinek od tistega, ki ga je propagirala. Zgodile so se namreč nove krivice, raven zavesti človeštva pa je padla še nižje, kot je bila poprej. Janez Drnovšek

Človeška narava zahteva, da posameznik živi in dela skupaj z drugimi v določeni skupnosti, saj je družbeno bitje. Zato tudi govorimo o **družbi** in **družbenih organizacijah** (družina, šola, podjetja idr.). Vsaka družbena organizacija ima določene cilje, interese in pravila. Toda znotraj njih pogosto prihaja do nasprotovanj, saj so interesi in želje posameznikov različne. Razlog za družbena nasprotja moramo iskati tudi v omejenosti dobrin. Zato pa je potrebna neka organizacija, ki vzpostavlja relativen red in mir in preprečuje nered, nasilje in nasprotja v družbi. Takšno družbeno organizacijo imenujemo **država,** ki se od drugih družbenih organizacij bistveno razlikuje. Njena posebna vloga se odraža v tem, da razpolaga z monopolom fizičnega prisiljevanja. To pomeni, da lahko uporablja sredstva, s katerimi je mogoče nadzorovati ravnanje ljudi in prisiljevati, če ne upoštevajo pravil, ki jih določa. Prav v tem pa lahko iščemo **povezanost države in prava**. V sodobnih demokratičnih družbah država vzpostavlja red in mir s pomočjo pravnih pravil, ki so vnaprej določena. S pravnimi pravili so določeni tudi državni

organi, ki lahko sredstva prisile uporabljajo. Ravnanje državnih organov mora biti vedno vnaprej določeno. Seveda pa uporaba prisilnih sredstev ni vedno nujna, saj se ljudje pravnim pravilom prostovoljno podrejajo, če so le-ta oblikovana v skladu z interesi in potrebami ljudi. Pomembno vlogo pri tem ima posameznikova zavest, da se je pravnim pravilom potrebno podrejati in jih spoštovati, če želimo, da bo v družbi vladalo potrebno sožitje.

Pravo lahko pojmujemo kot celoto pravil, s katerimi država (oblast) na organiziran in prisilen način ureja odnose v družbi ter zagotavlja družbeni red in mir. Država vpliva na pravo, saj njeni organi oblikujejo pravna pravila, ki so vsebovana v pravnih aktih, ti pa zavezujejo ljudi k določenemu ravnanju. Država in pravo sta torej tesno povezana in medsebojno odvisna.
Sodobna država je zapletena družbena organizacija, ki jo sestavljajo številni državni organi, katerim so zaupane določene naloge (funkcije). Njihove pravice in dolžnosti imenujemo pristojnost. Njeno moč oz. oblast, ki jo ima v družbi, označujemo s pojmom suverenost.

Pravo je **zgodovinski pojav**, saj je nastalo na določeni razvojni stopnji družbe in se nenehno spreminjalo in dopolnjevalo.

Pregled po posameznih zgodovinskih obdobjih:

- Praskupnost: pava niso poznali, saj tudi ni bilo potrebno. Uporabljali so pravila običaja.
- Sužnjelastništvo: v tem obdobju se je razvilo rimsko pravo, ki je bilo podlaga za razvoj sodobnega prava.
- Fevdalizem: družba je bila razdeljena na stanove, zato tudi pravo ni bilo enotno. Uporabljali so pravne običaje, vladarske listine, cerkveno pravo.
- Kapitalizem je zaradi hitrega razvoja zahteval enotno pravo, ki je postavilo temeljna načela za delovanje takratnega družbenega sistema.
- Socializem: v tem obdobju se je pravo prilagajalo takratnim družbenim razmeram.

NALOGA 1

			Povezava z gospodarskimi dejavnostmi. Povezava z zgodovino.

a) V čem je glavni razlog za družbena nasprotja? _____.

b) S kakšnimi sredstvi država preprečuje družbeno nasilje in nered?

_____, ki mora biti vnaprej določeno

_____ .

c) Ali je prisiljevanje vedno nujno potrebno? Utemeljite svojo odločitev:

_____

č) Gotovo je že vsak izmed vas imel stik z državno oblastjo. Navedite, s katerim državnim organom ste se že srečali in kakšen je bil namen?

Ali so vaše izkušnje ob tem bile bolj: □ pozitivne □ negativne

Ustrezno obkrožite in pojasnite svojo odločitev.

Vaše ugotovitve primerjajte s sošolci. Na podlagi izkušenj naredite skupno oceno odnosa državne oblasti do državljanov.

_____

_____

_____

_____

_____

d) Povežite navedene pravne vire z ustreznim zgodovinskim obdobjem, tako da k posameznemu viru pripišete letnico ali vsaj stoletje, kdaj je bil določeni pravni vir sprejet.

Vrsta pravnega vira	Zgodovinsko obdobje (družbena ureditev)	Letnica ali stoletje
a) Obdobje, v katerem pravnih virov niso poznali.		
b) Justinijanov kodeks		
c) Albanski zakonik Leke III.		
č) Avstrijski obči državljanski zakonik		
d) Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije		

1.2 Pravo in vrednote

	Človekove pravice in temeljne svoboščine so omejene samo s pravicami drugih in v primerih, ki jih določa zakon. 15. člen Ustave Republike Slovenije

Pravno je del kulture, ki učinkovito prispeva k zagotavljanju družbenega reda in miru in k urejenosti družbenih odnosov. Za njegovo učinkovitost sicer poskrbi državna oblast, toda za **sodobno pravno kulturo** je značilno, da se ljudje vedno bolj zavedajo svojih pravic in dejstva, da so dolžni spoštovati pravice drugih, hkrati pa so pripravljeni prevzemati odgovornost za uresničevanje pravnih vrednot.

Pravo se pojavlja v dveh vlogah, in sicer kot **omejevalec** in **varuh** človekove svobode.
Primer: *Prepovedi, ki jih določajo prometni predpisi pomenijo omejevanje človekove svobode, toda hkrati zagotavljajo varnost drugih udeležencev v prometu in nas varujejo pred našim pogostokrat neodgovornim ravnanjem.*

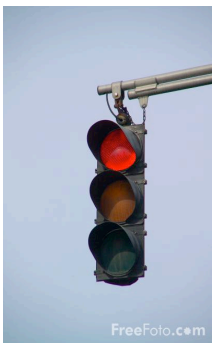

Vir: FreeFoto.com

Vir: www.varna-pot.si

Pravo zagotavlja varovanje temeljnih vrednot, kot so človekovo življenje, osebna svoboda, dostojanstvo, zdravje in druge vrednote. Posebno težo pa imajo **pravne vrednote**, ki jih pravo zagotavlja že zaradi same družbene vloge.
Posebne pravne vrednote so:

- Pravičnost
- Pravna varnost
- Zakonitost
- Mir

Pravičnost je pravna vrednota, brez katere si prava ne moremo predstavljati. Toda kakšno naj bo pravo, ki ga lahko opredelimo kot pravično? *Na primer: Kakšno merilo bi naj veljalo, da bi lahko rekli, da smo si zaslužili pravično plačo, ali dijaki pravično štipendijo itd.?* Ker so želje, potrebe in pričakovanja ljudi različna, so tudi predstave o tem, kakšna naj bi bila pravična pravna ureditev, zelo različne.

Kot izhodišče pravičnosti štejemo, da naj vsak dobi tisto, kar mu pripada. *Npr. nekdo, ki zaradi bolezni ne more dobiti plače, mu vendarle pripada določeno denarno nadomestilo, ki ga zagotovi država po ustreznih kriterijih.* Temeljno vprašanje je torej, kako določiti **delitveni kriterij**. V demokratičnih družbah se delitveni kriterij določa na temelju **legitimnosti** pravnega sistema. To pomeni, da je pravično tisto, za kar je doseženo poprečno družbeno soglasje. Legitimna je namreč tista oblast, ki si jo izbere ljudstvo (z volitvami) in s katero ljudstvo tudi v poprečju soglaša. Ljudje se ji podrejajo v prepričanju, da so njene odločitve dobre in ustrezajo večini ljudi.

Pravna varnost pomeni zahtevo po predvidljivosti in zanesljivosti prava, kar je pogoj za to, da se ustvarja zaupanje v pravo. Zakonodajalec s pravnimi pravili vnaprej določa človekova ravnanja, tako da lahko tudi natančno predvidevamo, kakšne so naše pravice, obveznosti in tudi pravne posledice, če ne ravnamo v skladu s pravnimi pravili.

Zakonitost je pravna vrednota, ki zagotavlja usklajenost (nadrejenost in podrejenost) med pravnimi akti.

Mir je pravna vrednota, ki prepoveduje vsako privatno nasilje. Normalne odnose v družbi je potrebno zagotavljati po načelu mirnega reševanja sporov, za kar imamo na voljo pravno varstvene postopke na sodišču.

NALOGA 1

			Povezava z zgodovino.

Preberite naslednji pregovor indijanskega ljudstva.

»Mir ni le nasprotje vojni, ni samo čas med dvema vojnama – mir je nekaj več. Mir je zakon človeškega življenja. Mir je tedaj, če prav ravnamo in če vlada pravičnost v odnosih med ljudmi in v odnosih med ljudstvi.« ***Pregovor - Irokezi***

Recheis, K.., Gydlinski, G. (1995): Modrost Indijancev, Založba Didakta, Radovljica.

a) Interpretirajte vsebino besedila in ugotovite, kakšno sporočilo lahko iz njega razberemo?

_____

_____

_____

b) S katerim izrazom bi v današnji družbi lahko poimenovali »mir«, kot ga je pojmovalo indijansko ljudstvo? _____

c) Pojasnite, v čem obstaja povezanost prava z vrednotami v medsebojnih odnosih in razpravljajte o problematiki, ki se nanaša na spoštovanje vrednot v današnji družbi.

_____

_____

_____

NALOGA 2

V prvi stolpec vpišite temeljne pravne vrednote, v drugi stolpec pa naštejte vrednote, ki se vam zdijo najbolj pomembne v vašem vsakdanjem življenju.

Stolpec št. 1:	Stolpec št. 2:
Pravne vrednote	Druge življenjske vrednote
__ _____	__ _____
__ _____	__ _____
__ _____	__ _____
__ _____	__ _____
__ _____	__ _____

Primerjajte, ali se vaše odločitve glede izbire življenjskih vrednot prekrivajo s sošolci ali se vaša mnenja zelo razhajajo.

1.3 Pravo in druga družbena pravila

	Naši očetje so nam zapustili veliko zapovedi, ki so se jih naučili od svojih očetov. To so bile dobre zapovedi. Govorile so nam, naj ravnamo z ljudmi tako, kot oni ravnajo z nami; naj nikoli prvi ne prelomimo dogovora; da je laganje sramotno; da moramo vedno govoriti le resnico … Indijanski poglavar Joseph

Družbena pravila (norme) so pravila za vedenje in ravnanje ljudi, ki se jim posameznik več ali manj podreja oziroma jih upošteva. Človek je namreč sorazmerno svobodno, zavestno in ustvarjalno bitje. Njegova svoboda se kaže prav v tem, da lahko izbira med različnimi možnostmi, pri čemer pa je mogoče na njegovo ravnanje vplivati in ga usmerjati. V kolikšni meri bo posameznik spoštoval družbena pravila, je odvisno od njegove volje in zavesti. Toda za normalno funkcioniranje družbe je nujno potrebno, da se posameznik podreja določenim družbenim pravilom. Najpomembnejše med njimi je gotovo **pravo**, saj zagotavlja učinkovitost na prisilen način. Po tej značilnosti se pravo tudi bistveno razlikuje od ostalih družbenih pravil, pri katerih sankcija ni organizirana s strani države.

Poznamo naslednje vrste družbenih pravil:

- Pravo
- Morala
- Običaj
- Verska pravila, pravila lepega vedenja idr.

Morala je celota družbenih pravil, ki izhajajo iz ocenjevanja oziroma vrednotenja človekovega ravnanja glede na to, ali je dobro ali zlo, pravično ali krivično in hkrati zahteva tako ravnanje, ki vodi k uresničevanju dobrega in pravičnega.

Bistvena značilnost morale, po kateri se razlikuje od vseh ostalih družbenih pravil je v tem, da mora biti del posameznikove zavesti in vesti. Preprosto povedano, človeka »peče vest«, če krši moralna pravila.

Zunanja sankcija, ki jo izreka družbena skupnost *(npr. obsojanje nemoralnega ravnanja s strani družbe),* je brez pomena, če posameznik ne doživi »ponotranjanja« morale, torej če morala ne seže v njegov notranji svet.

V nekaterih poklicih pa ima morala še posebno vlogo *(npr. odvetniki, zdravniki),* ko ni dovolj, da se ljudje podrejajo pravnim pravilom, pač pa morajo pri opravljanju svojih nalog prisluhniti tudi svoji vesti oziroma moralnim zapovedim. Zato je za opravljanje posebej občutljivega poklica potrebno upoštevati t. i. **moralne kodekse**.

Morala in pravo pa imata tudi nekatere stične točke, saj se lahko vsaj delno prekrivata. Pravo se pogosto sklicuje na moralna pravila, številna moralna pravila so postala tudi pravna pravila. *Na primer: Če nekdo stori kaznivo dejanje umora, je kršil moralna pravila, hkrati pa ne glede na storilčevo doživljanje storjenega dejanja in »peklenja vesti« pride do izreka sankcije s strani države.* Prevelika razhajanja med moralo in pravnimi pravili je družbeno škodljivo in nesprejemljivo, kajti v takih primerih državna oblast lahko učinkovitost dosega le še s prisiljevanjem.

Običaj je najstarejše družbeno pravilo.

Njegova temeljna značilnost je v tem, da gre za določeno dolgotrajno in istovrstno ravnanje, hkrati pa tudi prepričanje ljudi o tem, da tako morajo ravnati. Podobno kot pri morali sankcije za kršitev običaja država ne določa, pač pa jo izreka družbena skupnost. Razlika med moralo in običajem pa je v tem, da se pri običaju ne sprašujemo, ali je nekaj pravično ali krivično, dobro ali slabo.

Običaj je v določenem zgodovinskem obdobju (v fevdalizmu) bil pomemben pravni vir. Ker je običaj ustrezal takratni oblasti, je postal pravni običaj. Bistveno pri tem je, da je država izrekala sankcijo, če ljudje pravnega običaja niso spoštovali.

Namesto pravnega običaja imamo danes sodobno pravo. Običaj kot pravni vir se je ohranil le še na področju trgovinskega poslovanja. Tako zbrane običaje imenujemo **uzance**, ki se uporabljajo le v primeru, če se stranke zanje posebej dogovorijo.

NALOGA 1

			Povezava z zgodovino.

Preberite in interpretirajte vsebino besedila in ugotovite, kakšno sporočilo lahko iz njega razberemo?

»Vojne v imenu ver na Irskem, v Iranu, Iraku, Siriji in po vsem svetu…. Moralne norme bi se dvignile, če bi posameznikom pomagali, da sami razmišljajo moralno. Moralen človek se nikoli ne bi odločil ubijati, če bi verjel, da je to nemoralno. Če bi vsak posameznik uporabil svojo pamet in zavest, da bi prišel do lastnega moralnega stališča o ubijanju, ne bi bilo nikogar več, ki bi ubijal ali ubijanje ukazoval,« je dejala zanosno.

Dyer, Wayne W. (2003): EYKIS, Založba Meander, Izola, str. 139-142.

a) V čem je bistvo morale?

_____

b) Kakšna je soodvisnost med moralo in pravom?

_____

c) Ali posamezniki vplivajo na oblikovanje oblasti in kako?

_____

NALOGA 2

Preverite, kako se uresničujejo družbena pravila.

a) Kaj vpliva na to, da se družbena pravila spreminjajo skozi zgodovinska obdobja?

_____

b) Naštejte nekaj moralnih zapovedi, ki se jim podrejate in jih upoštevate.

_____

c) Na katerih področjih družbenega življenja se je morala še najbolj spremenila?

_____

č) Navedite nekaj konkretnih primerov kršitev moralnih vrednost in ugotovite, kakšne so možne sankcije zanje in kdo jih izvede.

Primer kršitve moralnih vrednot:

_____

Vrsta sankcije:

_____

Sankcijo izvede:

_____

d) Ugotovite značilnosti običaja tako, da pravilno trditev označite s kljukico v ustrezen prostor.

	Značilnosti običaja	DA	NE
a)	Običaj nastane na podlagi dolgotrajnega istovrstnega ravnanja ljudi.		
b)	Pri običaju gre za strogo ločevanje med dobrim in slabim.		
c)	Sankcijo pri kršitvi običaja izvede država.		
č)	Pomen običajnega prava se je bistveno zmanjšal z razvojem	verskih pravil	modernega prava
d)	Za ohranitev običaja je potrebno prepričanje ljudi o obveznosti določenega ravnanja.		
e)	Pravni običaji so bili pomemben vir prava v obdobju	fevdalizma	socializma

2 TEMELJNE PRVINE PRAVNEGA REDA

2.1 Pravno pravilo

	Kako hudo je ljudem, ki žive izven zakona in v nenehnem strahu čakajo na zasluženo kazen! P. Simoniti

Pravno pravilo je s pravnim aktom določeno vedenje in ravnanje ljudi v medsebojnih odnosih. Gre za pravila obvezujoče narave. Najpogostejši oblikovalec pravnih pravil je država, lahko pa jih oblikujejo tudi samostojne organizacije (npr. podjetja, društva idr.).

Sestavine pravnega pravila so:

- **Dispozicija** nam pove, koga zavezuje pravno pravilo in kakšno ravnanje od njega zahteva.
- **Sankcija** je napoved ukrepa, ki ga bo pristojni organ izvedel zoper tistega, ki ne bo ravnal v skladu z dispozicijo.
- **Hipoteza** opredeljuje okoliščine, ki morajo nastopiti, da bo dispozicija postala za subjekte obvezujoča.

 Pravnih pravil ne smemo enačiti s sestavnimi deli pravnega akta (členi oz. paragrafi). Za oblikovanje popolnega pravnega pravila se običajno uporabi več členov pravnega akta ali celo več členov iz različnih pravnih virov.

Vrste pravnih pravil:

- abstraktna in splošna (npr. zakonska) pravila, s katerimi vnaprej določamo vedenje in ravnanje ljudi za nedoločeno število oseb. Z njimi se pravo šele oblikuje.
- Konkretna in posamična pa urejajo konkretne primere med posamično določenimi osebami v pravnem razmerju.

Razvrstitev pravnih pravil glede na vsebino dispozicije:

- **Kategorično** (brezpogojno) pravno pravilo nastane, kadar dispozicija zapoveduje ali prepoveduje določeno ravnanje. *Primer: kajenje v šolskih prostorih je strogo prepovedano.*
- **Pooblaščujoče** pravno pravilo dovoljuje subjektom, da ravnajo tako, kot določa dispozicija. *Primer: Pri zavarovalnici ste nezgodno zavarovani. V primeru, da se vam pripeti nesreča, lahko od zavarovalnice uveljavljate odškodnino, nihče pa vam tega ne zapoveduje.*
- **Dispozitivno** pravno pravilo dovoljuje, da subjekti oblikujejo dispozicijo sami, čeprav je temeljna dispozicija že določena. *Na primer: Obligacijski zakonik vsebuje določbe, ki jih lahko stranki sporazumno spreminjata.*
- **Alternativno** (izbirno) pravno pravilo daje na izbiro več možnosti, od katerih je izbrano potrebno obvezno upoštevati.
- **Diskrecijska pravica** ali pravica prostega preudarka se nanaša na državne organe, ki imajo pravico v konkretnem primeru presoditi, kakšna odločitev je najbolj primerna, pri čemer morajo upoštevati interese javnosti.

NALOGA 1

Poiščite Zakon o šolski prehrani in preverite razumevanje zgradbe pravnega pravila tako, da na konkretnem primeru ugotovite njegove sestavine in jih ustrezno označite.

(1) Posamezni obrok šolske prehrane se lahko odjavi.

(2) Starši lahko v prijavi na šolsko prehrano podajo izjavo, da obveznost odjave posameznega obroka prenašajo na dijaka.

(3) Posamezni obrok za učenca oziroma dijaka, ki je odsoten od pouka zaradi sodelovanja pri športnih, kulturnih in drugih tekmovanjih ter srečanjih, na katerih sodeluje v imenu šole, odjavi

šola.

(4) Posamezni obrok je pravočasno odjavljen, če se ga odjavi vsaj en delovni dan prej, in sicer do ure, ki jo določi šola. ***(8. člen Zakona o šolski prehrani)***

Inšpektor, pristojen za šolstvo, z globo od 1.000 do 2.000 evrov za prekršek kaznuje šolo, če ne odjavi obroka za učenca oziroma dijaka ***(31. člen istega zakona).***

Dispozicija:

_____

Sankcija:

_____

Hipoteza:

_____

NALOGA 2

Ugotovite vrsto pravnega pravila glede na vsebino dispozicije.
Pravilno rešitev pripišite na črto pri posameznem primeru.

a) »Prepovedana je prodaja tobačnih izdelkov osebam, mlajšim od 18 let. Tobačnih izdelkov ne smejo prodajati osebe, mlajše od 18 let.« *(1/14. člen Zakona o omejevanju uporabe tobačnih izdelkov)*

_____

b) »Če je ob sklenitvi pogodbe ena stranka dala drugi stranki neki znesek denarja ali neko količino drugih nadomestnih stvari v znamenje, da je pogodba sklenjena (ara), se šteje, da je pogodba sklenjena, ko je ara dana, razen če ni dogovorjeno kaj drugega. *(64/1. člen obligacijskega zakonika)*

_____

c) »Potrošnik, ki je pravilno obvestil prodajalca o napaki, ima pravico od prodajalca zahtevati, da odpravi napako na blagu ali vrne del plačanega zneska v sorazmerju z napako, ali blago z napako

zamenja z novim brezhibnim blagom ali vrne plačani znesek..« *(37/c. člen zakona o varstvu potrošnikov)*

č) »Pristojni organ izda dovoljenje za shod oziroma prireditev, če je organizator v postopku dokazal, da je predvidel zadostne ukrepe za zagotovitev reda, varnosti življenja in zdravja udeležencev in drugih oseb, varnosti premoženja ter da shod oziroma prireditev ne bo ogrožala javnega prometa in predstavljala nedopustne obremenitve okolja.« *(16. člen zakona o javnih zbiranjih)*

---

d) »Pri pogodbah, sklenjenih na daljavo, ima potrošnik pravico, da v petnajstih dneh podjetju pisno sporoči, da odstopa od pogodbe, ne da bi mu bilo treba navesti razlog za svojo odločitev.« *(43. člen zakona o varstvu potrošnikov)*

NALOGA 3

V tabeli označite s ☑ tiste pojme, s katerimi označujemo splošna in abstraktna pravna pravila, s ☒ pa tiste, ki pomenijo konkretna in posamična pravna pravila.

□ starši	□ lastniki stanovanj
□ pevec Niko Novak	□ državljani RS
□ upokojenec Janez Kovač	□ varovanci doma ostarelih
□ Jože Zidar, s.p.	□ dijaki

2.2 Pravni akti

	Zakon ne mara nepremišljenih dejanj. Seneka

V pravnih aktih najdemo pravna pravila. Zato pravni akt pomeni zavestno izjavo volje posameznega subjekta, ki želi ustvariti pravno pravilo. Njegovo hotenje (volja) mora biti tako izražena, da jo bodo ljudje razumeli in prepoznali. Najpogostejša je jezikovna razlaga. Toda med voljo in izjavo volje lahko pride do neskladja. Vzrok za to je lahko v napačnem ali pomanjkljivem izražanju ali celo v nedovoljenih vplivih na sklepanje pravnega akta *(npr. grožnja, zmota, prevara pri sklepanju pravnih poslov)*.

Sestavine, ki tvorijo obliko pravnega akta, so:

- **Pravni subjekti**, ki pravne akte oblikujejo. Glede na to, ali jih oblikujejo državni organi ali samostojne organizacije, poznamo oblastne in neoblastne pravne akte.
- **Postopek** je obvezen potek ravnanja pri nastajanju pravnega akta z namenom, da bi akti nastajali dovolj premišljeno. Čim zahtevnejši je pravni akt, toliko bolj zahteven in dolgotrajen je tudi postopek *(npr. postopek za sprejem zakona je dolgotrajen in popolnoma drugačen od sklepanja posamičnih pravnih aktov, npr. pravnih poslov)*.
- **Zunanja oblika pravnega akta** je pisna (obvezna za vse akte državnih organov), ustna, lahko se zahteva celo prisotnost prič ali uradne osebe, najsodobnejša pa je elektronska oblika.

Ker so pravna pravila vsebovana v pravnih aktih, je podobna tudi njihova delitev. Ločimo:

- Splošne pravne akte, s katerimi oblikujemo splošna in abstraktna pravna pravila.
- Posamične pravne akte, s katerimi oblikujemo konkretna in posamična pravna pravila.

Posamični pravni akti morajo vedno temeljiti na ustreznem splošnem pravnem aktu. V primeru, če za neko konkretno družbeno razmerje ne najdemo rešitve v nobenem splošnem pravnem aktu, govorimo o **pravni praznini**. Poskušamo jo rešiti tako, da poiščemo rešitev v pravnem aktu, ki ureja podobno družbeno razmerje.

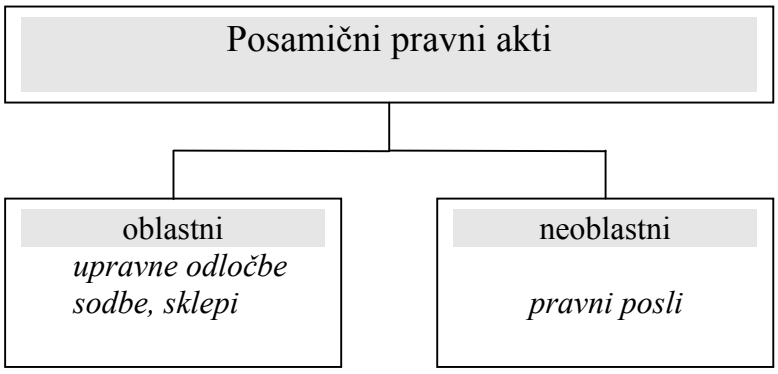

NALOGA 1

Preverite znanje o sestavinah pravnega akta.

a) Kakšna dejanja pravnih subjektov so potrebna, če želijo ustvariti pravna pravila?

_____

b) Kako morajo pravni subjekti izraziti svojo voljo?

_____

c) Ali je pri sklepanju pravnih aktov bistvena:

a) volja
b) izjava volje

Utemeljitev:

_____

_____

č) Kdo so pravni subjekti, ki sklepajo pravne akte?

_____ in _____ osebe.

d) Katere pravne akte ustvarjajo?

- _____ , ki jih oblikuje država in nastajajo (ustrezno obkrožite):

a) s soglasno voljo pravnih subjektov

b) ne glede na voljo tistih, ki jih morajo upoštevati

- _____, ki jih subjekti oblikujejo _____ .

NALOGA 2

V tabeli označite s ☑ oblastne posamične pravne akte, s ☒ pa neoblastne posamične pravne akte.

□ odločba o dohodnini	□ sodba v imenu ljudstva
□ zavarovalna pogodba	□ pogodba o zaposlitvi
□ oporoka, ki jo napravi oporočitelj	□ sklep o dedovanju

NALOGA 3

Povezava z Gospodarskimi dejavnostmi in Poslovanjem podjetij

Na primeru pojasnite, kaj pomenijo nedovoljeni vplivi pri sklepanju pravnih aktov.

Uroš je kupil od Nejca motor, za katerega je plačal precej več, kot je njegova vrednost na trgu. Uroš tega ne bi storil, če mu Nejc ne bi grozil, da bo pretepel njegovo prijateljico, če ne ugodi njegovi volji.

Pojasnite nedovoljeni vpliv pri sklepanju navedene prodajne pogodbe. Kaj lahko stori Uroš in kaj je posledica sklenitve takšnega pravnega akta?

_____

_____

_____

NALOGA 4

Na primeru pojasnite postopek in obliko pravnega akta.

Manca in Matic nameravata skleniti zakonsko zvezo. Navedite pogoje glede sposobnosti, zunanje oblike in postopka tega pravnega akta, da bo njuna zakonska zveza postala veljavna.

a) Kateri pogoji morajo biti izpolnjeni za veljavnost navedenega pravnega posla?

_____

b) Kakšna je predpisana obličnost za sklenitev zakonske zveze?

Predpisana je _____ in _____ oblika.

c) Poročni obred mora potekati _____ .

č) Potrebna je prisotnost: _____ in _____ .

d) Katera oblika pri sklepanju zakonske zveze ne pride v poštev? _____ .

e) Ali bi lahko glede na vaše ugotovitve trdili, da je zakonska zveza pomemben pravni akt?

□ da □ ne Argumentirajte svojo odločitev.

_____

_____

_____

2.3 Pravni viri

Temeljne vrste:

- **Materialni viri** so najrazličnejši družbeni, psihološki in drugi dejavniki, ki napeljujejo na pravno ureditev določenih razmerij in pomenijo izhodišče za to, kaj mora biti v družbi pravno urejeno.
- **Formalni viri** so oblike, v katerih se pravo izraža. To so vsi splošni pravni akti.
- **Spoznavni viri** so uradna glasila (najpomembnejši je Uradni list RS), v katerih so objavljeni formalni pravni viri ter vsa druga gradiva oziroma besedila, ki omogočajo spoznavanje formalnih pravnih virov. To so predvsem: komentarji zakonov, zbirke predpisov, pravni učbeniki idr.

Predpisi (vsi splošni pravni akti državnih organov) morajo biti usklajeni po načelu nadrejenosti in podrejenosti oziroma po načelu hierarhije. Nižji pravi akt mora biti v skladu z višjim pravnim aktom.

Ustava je najvišji splošni pravni akt (formalni vir prava) države, ki ureja temelje državne organizacije in pravna razmerja med državo in državljani.

Ustavni zakon za spremembo ustave spreminja eno ali več določb ustave.

Ratificirane mednarodne pogodbe obvezujejo Slovenijo in urejajo razmerja med Slovenijo z eno ali več drugimi državami. Ratifikacija pomeni, da mednarodno pogodbo potrdi pristojni državni organ (parlament ali vlada).

Zakoni so vsebinsko podrobnejša izpeljava ustave. Z njimi Državni zbor Republike Slovenije določa oziroma ureja pravice in dolžnosti pravnih subjektov na vseh pomembnejših družbenih področjih. Kadar je v enem zakonu celovito in sistematično urejeno širše področje družbenih odnosov, označujemo takšen pravni akt z izrazom **zakonik.**

Podzakonski pravni viri so akti upravnih in izvršilnih organov in izvršujejo oz. podrobneje razdelajo zakonske določbe.

Pravni viri EU:

- Primarna zakonodaja (ustanovitvene pogodbe)

Rimski pogodbi.
Vir:http://www.europarl.europa.eu/parliament/archive/staticDisplay.do?id=77&pageRank=12&language=SL

- Mednarodne pogodbe, ki jih EU sklene s tretjimi državami.
- Sekundarna zakonodaja (uredbe, direktive, priporočila za članice EU)

Vir: http://www.evropa.gov.si/si/pravni-red/sekundarna-zakonodaja/

Lizbonska pogodba Vir: http://europa.eu/lisbon_treaty/index_sl.htm

Direktive EU Vir: http://ec.europa.eu/eu_law/directives/directives_sl.htm

NALOGA 1

Na primeru pojasnite načelo hierarhije med pravimi akti.

Ustava Republike Slovenije v 17. členu določa: »Človekovo življenje je nedotakljivo. V Sloveniji ni smrtne kazni.«

Ali bi zakonodajalec lahko glede na navedeni člen ustave v Kazenskem zakoniku Republike Slovenije določil smrtno kazen? Označite pravilno trditev in utemeljite svojo odločitev.

□ da □ ne

Utemeljitev:

_____

_____

NALOGA 2

Poiščite Ustavo Republike Slovenije, izvedbene podzakonske formalne vire in s puščicami povežite posamezni pravni akt v levem stolpcu z ustreznim državnim organom, ki ga sprejema. Razpravljajte o njihovi nadrejenosti in podrejenosti.

Formalni viri prava			Državni organ
uredbe	•	•	zakonodajni organ(državni zbor)
zakoni	•	•	izvršilni organ (vlada)
Ustava RS	•	•	upravni organ
odredbe, pravilniki, navodila	•	•	zakonodajni organ

NALOGA 3

V Pravilniku o ocenjevanju znanja v srednjih šolah poiščite naslednje podatke:

a) Številko uradnega lista, v katerem je pravilnik bil objavljen:

   _____

b) Organ, ki ga je sprejel: _____

c) Datum sprejema: _____

č) Datum objave: _____

d) Datum začetka veljavnosti predpisa: _____

e) Datum začetka uporabe: _____

2.4 Pravna kršitev in pravna sankcija

	Kolikor bolj zaslužena kazen, toliko bolj pekoča krivda. Portugalski pregovor

Pravna kršitev ali **delikt** je protipravno ravnanje, ki ni v skladu z dispozicijo pravnega pravila. Gre za neposredno kršitev predpisov (npr. zakona). Najpogostejši vzroki, da do kršitev prihaja, so v tem, da:

- pravna pravila ne ustrezajo interesom in željam posameznika *(npr. ne upoštevamo omejitve hitrosti vožnje na cestah).*
- posameznik presodi, kakšno korist bo imel od kršitve oz. ali se mu kršitev »splača« glede na predvideno sankcijo, ki bi mu bila zanjo izrečena.
- je nepoznavanje prava lahko vzrok za kršitve, toda vsak posameznik bi moral biti seznanjen s pravnimi pravili, ki od njega zahtevajo določeno ravnanje, zato ga sklicevanje na to, da nečesa ni vedel, ne opravičuje.

Pravna kršitev se lahko stori v obliki **dejanja**, kadar storilec naredi nekaj, česar ne bi smel *(npr. kraja),* ali v obliki **opustitve**, kadar ne naredimo nekaj, kar bi morali *(npr. davčni upravi ne prijavimo potrebnih dohodkov).*

Toda storitev protipravnega ravnanja sama po sebi še ne pomeni tudi odgovornosti zanj. Za nastanek odgovornosti je namreč potrebna **krivda storilca** (gre za storilčev odnos do storjenega dejanja). Poznamo dve obliki krivde: **naklep** *(npr. načrtovan umor, kadar se storilec zaveda posledic svojega ravnanja in to hoče storiti)* in **malomarnost** *(npr. voznik zaradi prehitre vožnje povzroči prometno nesrečo).* Storilec sicer ni želel posledic, toda nastale so zaradi njegove nepazljivosti.

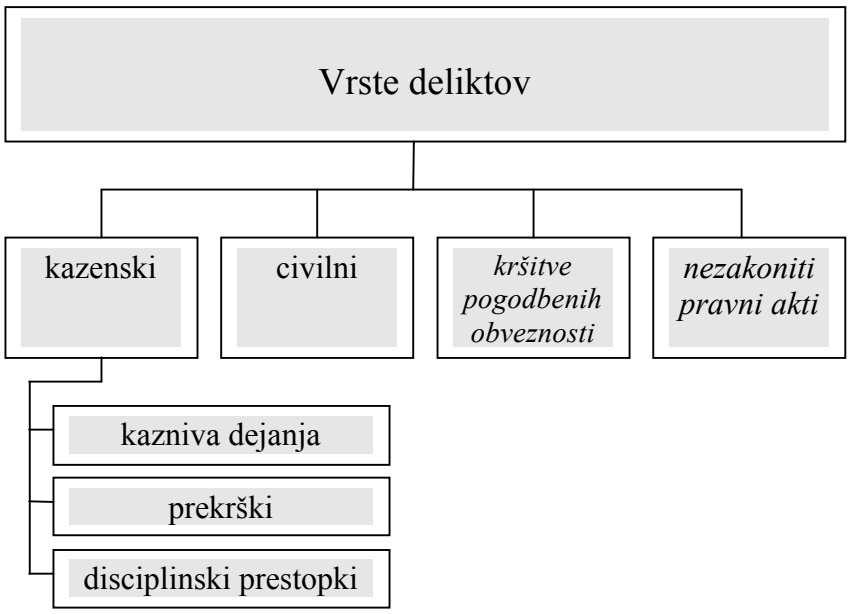

Kazniva dejanja so najbolj nevarna za družbo *(npr. umor, tatvina, goljufija).* Sankcije zanje izreka sodišče.

Vir: http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199463&stevilka=2167

Prekrški so delikti, s katerimi se krši red in disciplina na raznih področjih družbenega življenja *(npr. v prometu, higieni, neplačilo davka, motenje javnega reda in miru itd.).*

Vir: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r00/predpis_ZAKO5110.html

Disciplinski prestopki se nanašajo na kršitve delovnih obveznosti in discipline *(npr. neopravičen izostanek z dela).*

Civilni delikti so protipravna dejanja in opustitve, ki povzročajo premoženjsko in (ali) nepremoženjsko škodo posameznim pravnim subjektom (več v Obligacijskem zakoniku).
Vir: http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200797&stevilka=4826

Pogosto se z enim samim protipravnim dejanjem hkrati stori več deliktov.

	Kršitve pogodbenih obveznosti in nezakonitih pravnih aktov ter tudi sankcije zanje ste obravnavali pri modulu Poslovanje podjetij.

Pravna sankcija je ukrep, ki bo izrečen tistemu, ki ne bo ravnal v skladu s pravnimi pravili. Izbira sankcij je neprijetno in družbeno občutljivo dejanje, zato je pomembno, da se tisti, ki sankcijo oblikujejo, vprašajo, kakšen namen želijo s sankcijo doseči, ali ljudje sankcijo sprejemajo kot pravično in družbeno sprejemljivo, zavedati pa se morajo, da je vsak konkreten primer kršitve potrebno obravnavati posebej in pozorno ovrednotiti. Od tega, kako stroge sankcije so zagrožene, je v veliki meri odvisno tudi, ali bo do kršitev prihajalo.

Vrste sankcij, ki so usmerjene na subjekte:

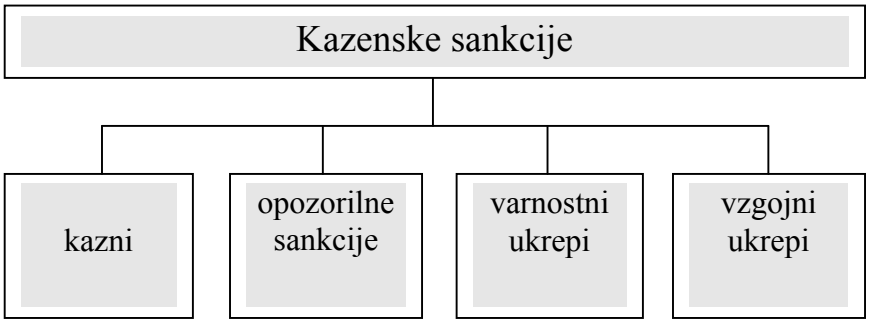

Za **kazniva dejanja** je storilcu možno izreči naslednje vrste **kazni**: zapor, denarno kazen, prepoved vožnje motornega vozila, izgon tujca iz države. Zaporne kazni so določene v razponu (od – do) zaradi olajševalnih in obteževalnih okoliščin, ki vplivajo na višino izrečene kazni.

Opozorilne sankcije za kazniva dejanja so predvsem **pogojna obsodba** in sodni opomin, vendar jih je mogoče izrekati le za manj nevarna kazniva dejanja.

Kazni za **prekrške** so: **globa,** opomin, kazenske točke v cestnem prometu s prenehanjem veljavnosti vozniškega dovoljenja in prepovedjo uporabe vozniškega dovoljenja, prepoved vožnje motornega vozila, izgon tujca iz države, odvzem predmetov, vzgojni ukrepi.

Storilca, ki ne plača globe v določenem roku, se prisili k plačilu tako, da se mu določi **uklonilni zapor**, o katerem odloči sodišče.

Kazni za **disciplinske prestopke** so: odpoved pogodbe o zaposlitvi, denarna kazen.
Kazni za **civilne delikte** morajo zagotoviti povrnitev oziroma odpravo škode, ki je bila povzročena posamezniku s protipravnim ravnanjem.

Storilcem kaznivih dejanj se smejo izrekati tudi **varnostni ukrepi**: obvezno psihiatrično zdravljenje in varstvo v zdravstvenem zavodu, obvezno psihiatrično zdravljenje na prostosti, obvezno zdravljenje alkoholikov in narkomanov, prepoved opravljanja poklica, odvzem vozniškega dovoljenja, odvzem predmetov.

Mladoletnim storilcem kaznivih dejanj se lahko izrekajo **vzgojni ukrepi**, kot so: ukor, navodila in prepovedi, nadzorstvo organa socialnega varstva, oddaja v vzgojni zavod, oddaja v prevzgojni dom, oddaja v zavod za usposabljanje.

NALOGA 1

			Povezava s slovenščino.

Povežite znanje o vzrokih pravnih kršitvah in sankcijah z interpretacijo romana F. M. Dostojevskega: Zločin in kazen in razpravljajte o ugotovitvah.

Primerjajte, kaj je vplivalo na nespoštovanje pravnih pravil nekoč in kaj v današnji družbi?

NALOGA 2

V tabeli s križcem označite v ustrezen prostor, katere vrste deliktov je storil kršitelj.

Primer kršitve	Kaznivo dejanje	Prekršek	Disciplinski prestopek	Civilni delikt
a) Delavec Žan je prišel vinjen na delo.				
b) Voznik Maj je zaradi neprilagojene hitrosti povzročil hudo prometno nesrečo, v kateri sta bili ranjeni dve osebi, ena oseba je izgubila življenje. Nastala je škoda v znesku 9.000 evrov.				
c) Zaradi malomarnega ravnanja pri vzdrževanju naprav je delavec Marko povzročil, da se je zaustavil proizvodni proces.				
č) Delavka Jasna v delovnem času večkrat odide s svojega delovnega mesta po zasebnih nakupih.				
d) Alen H. je pri sklepanju poslov zaradi osebnih koristi preslepil poslovnega partnerja in mu s tem povzročil veliko premoženjsko škodo.				
e) Lastnik diskoteke ponuja in prodaja alkoholne pijače dijakom prvega letnika srednje šole.				
f) Dijakinja Tina redno zamuja k pouku športne vzgoje in svojega izostanka nikoli ne opraviči.				

NALOGA 3

Preberite besedilo naslednjih časopisnih člankov. Med seboj ju primerjajte in ugotovite vrste pravnih kršitev ter predvidene sankcije za njihove storilce.

Primer 1:

V Šentilju pri delu prijeli vlomilce

V soboto ob 0.40 so policisti Policijske postaje Šentilj opazili štiri moške, stare od 18 do 34 let, prijeli in pridržali. V enem izmed osebnih vozil, ki so ju uporabljali, so našli pralna stroja in orodje za vlamljanje, v bližnjem gozdu pa še več bele tehnike. Zaradi suma storitve … (se nadaljuje)

Vir:Večer, 14. 12. 2010, str. 29.

Primer 2:

Sedemletna deklica huje poškodovana

Na lokalni cesti Lipa-Šmartno ob Dreti, v neposredni bližini športnorekreacijskega centra, se je v ponedeljek ob 7.30 zgodila prometna nesreča, v kateri se je huje poškodovala sedemletna deklica. 44-letni voznik osebnega vozila je peljal iz smeri Lipe proti Šmartnem ob Dreti. V blagem desnem ovinku ni prilagodil vožnje stanju vozišča ter vremenskim razmeram, zato je vozilo zaneslo, po daljšem drsenju pa je trčilo v drevo. V prometni nesreči se je huje poškodovala sedemletna sopotnica v osebnem avtomobilu.

Vir: Večer, 8. 12. 2010, str. 29.

Oba članka med seboj primerjajte in ugotovite vrste pravnih kršitev ter predvidene sankcije za njihove storilce.

Primer 1:

Vrsta delikta

……

……

Predvidene sankcije

……

……

……

Primer 2:

Vrsta delikta

……..

……..

Predvidene sankcije

……..

……

……..

O vsebini člankov se pogovorite s sošolci in predlagajte, kaj bi bilo mogoče storiti za preprečevanje takšnih in podobnih protipravnih dejanj.

NALOGA 4

			Naloga je primerna za projektno delo.

Na spletnih straneh in v literaturi poiščite podatke o kazenskih zavodih v Republiki Sloveniji. Ugotovite: njihovo število, kraje oziroma mesta, v katerih se nahajajo, hišni red zavoda, npr. kako poteka delovni dan v zavodu, pravila glede obiskov, dopisovanja, o delu, nagradah, zdravstvenem varstvu, prehrani idr.

Primerjajte zapore v Sloveniji z zapori drugje v Evropi in svetu.
O ugotovitvah razpravljajte, naredite analizo in ocenite stanje v naših kazenskih zavodih.

2.5 Pravno razmerje

	Ljudje vsakodnevno vstopamo v številna pravna razmerja, čeprav se pogosto tega niti ne zavedamo in o tem ne razmišljamo, dokler se ne soočimo z določenimi posledicami. Na primer, vsak dan kupujemo potrebne dobrine. Šele, ko ugotovimo, da je z nakupom kaj narobe, da izdelek ima napako in moramo uveljavljati reklamacije, začnemo razmišljati, v katerem predpisu ali pri katerem organu naj iščemo ustrezno pomoč.

Pojem, nastanek in prenehanje pravnega razmerja

Pravno razmerje je konkretno družbeno razmerje med dvema ali več pravnima subjektoma, ki je urejeno s pravnimi pravili. Zato vsako družbeno razmerje ni tudi pravno razmerje.
Za nastanek, kakor tudi za prenehanje konkretnega pravnega razmerja morata biti izpolnjena dva temeljna pogoja. Imeti moramo **splošno in abstraktno pravno pravilo**, hkrati pa morajo nastopiti **pravna dejstva** oziroma v življenju se morajo uresničiti okoliščine, na katere veže pravno pravilo nastanek takega pravnega razmerja.
Pravna dejstva so:

- dogodki,
- človekova dejanja.

Dogodki so naravni pojavi, ki nastopijo neodvisno od človekove volje in zavesti (npr. rojstvo, smrt, naravne nesreče) in vplivajo na nastanek, spreminjanje in prenehanje pravnega razmerja. **Človekova dejanja** so dejstva, ki nastanejo kot rezultat človekove volje in zavesti. Lahko so v skladu s pravom *(npr. sklepanje najrazličnejših pogodb)* ali pa so protipravna ravnanja *(npr. kršitve prometnih predpisov)*.

Sestavine pravnega razmerja

Za pravno razmerje so bistvene naslednje prvine:

- Pravni subjekti (nosilci pravic in obveznosti)
- Pravice in dolžnosti (obveznosti) pravnih subjektov

- Predmet pravnega razmerja

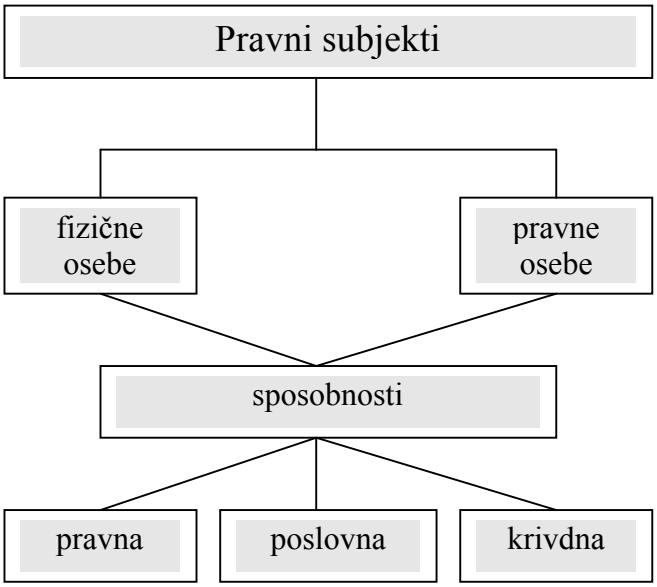

Fizične osebe

so ljudje oziroma posamezniki v takem obsegu, kot jim pravo priznava lastnost pravnega subjekta (v zgodovini prava je to bilo različno urejeno). V sodobni družbi je fizična oseba vsak človek, ne glede na spol, raso, starost ali katero koli drugo lastnost.

Pravna sposobnost je pravno priznana lastnost pravnega subjekta, da je nosilec pravic in dolžnosti. Fizična oseba jo dobi z rojstvom, izgubi pa s smrtjo.

Poslovna (opravilna) sposobnost pomeni sposobnost osebe, da z lastno voljo in dejanji pridobiva pravice in prevzema dolžnosti. Popolna poslovna sposobnost se pridobi s polnoletnostjo. Delno (omejeno) poslovno sposobnost fizična oseba lahko dobi s 15. letom, vendar le za nekatera pravna dejanja (npr. sklenitev delovnega razmerja). Do 15. leta otrokove starosti zanje sklepajo pravne posle starši oziroma zakoniti zastopniki. Lahko pa se zgodi, da se poslovna sposobnost delno omeji ali celo v celoti odvzame (npr. alkoholiku, narkomanu) in se ji dodeli skrbnika. O odvzemu ali omejitvi lahko odloča le sodišče.

Krivdna (deliktna) sposobnost pomeni sposobnost osebe, da je lahko odgovorna za protipravna ravnanja. Krivdna odgovornost je različno urejena za kazenske in civilne delikte. Tako se mladoletnemu storilcu ***kaznivega dejanja*** v starosti od 14. do 16. leta (mlajšim mladoletnikom) lahko izrečejo vzgojni ukrepi, od 16. do 18. leta (starejšim mladoletnikom) pa poleg vzgojnih ukrepov še denarne kazni in mladoletniški zapor.

Za ***civilne delikte*** mladoletnik ne odgovarja do sedmega leta. Zanj odgovarjajo starši. Od dopolnjenega sedmega do dopolnjenega 14. leta otrok odgovarja le, če se dokaže, da je pri povzročitvi škode bil zmožen razsojati. Po dopolnjenem 14. letu starosti pa je mladoletnik v celoti odgovoren za civilne delikte.

Pravne osebe

so umetno ustvarjeni pravni subjekti, saj nastanejo s pravnim aktom. To so organizacije in združenja (npr. družbe, zavodi, društva), teritorialne enote oziroma skupnosti (npr. država, občina) in ustanove – premoženjske skupnosti (npr. dobrodelni skladi).
Pravne osebe dobijo pravno sposobnost z ustanovitvijo (npr. z registracijo, s koncesijo), izgubijo pa, ko prenehajo obstajati. Poslovno sposobnost izvršujejo v imenu in za račun pravnih oseb fizične osebe kot njihovi organi. Zato tudi govorimo o različnih vrstah zastopanja. Pridobijo jo z ustanovitvijo in izgubijo s prenehanjem.

Pravice in obveznosti

Pravica je pravno zavarovana možnost pravnega subjekta, da na določen način ravna (npr. nekaj stori, opusti, dopusti itd.). Pravno zavarovana upravičenost pomeni, da imamo pravico do pravnega varstva (se lahko pritožimo) vedno, če kdo protipravno poseže v naše pravice. Vsak pravno nedopusten poseg v pravico je kršitev pravice. Tako kršitev, kakor tudi zloraba pravic (izvrševanje pravice v nasprotju z njenim namenom) je po zakonu prepovedana.
Pravica enega subjekta pomeni vedno hkrati tudi obveznosti drugega, torej sta pravica in obveznost med seboj tesno prepleteni.
Pravice in obveznosti izhajajo iz:

- samega zakona (npr. starši so zakoniti zastopniki otrok, ker tako določa zakon).
- pravnega posla (npr. sklenitev prodajne pogodbe).
- odločbe državnega organa.

Predmet pravnega razmerja

lahko opredelimo kot namen oziroma vzrok, zaradi katerega pravni subjekti vstopajo v konkretna pravna razmerja. Vzrok, zakaj torej ljudje živimo in delamo, je lahko materialne narave (npr. kupujemo in prodajamo materialne dobrine, da zadovoljujemo vsakodnevne potrebe). Razen

materialnih potreb pa ljudje uresničujemo tudi nematerialne potrebe oziroma vrednote (npr. potrebe po varnosti, ljubezni, pripadnosti, znanju idr.).

NALOGA 1

			Povezava z gospodarskimi dejavnostmi.

V naslednjih primerih opredelite in ugotovite, kaj je predmet konkretnega pravnega razmerja in katere pravice in obveznosti iz njega izhajajo.

Primer 1:

Pravno razmerje med otrokom in starši:

a) predmet: _____

b) pravice in obveznosti: _____

_____

Primer 2:

Pravno razmerje med prodajalcem (trgovskim podjetjem) in kupcem:

a) predmet:

_____

_____

b) pravice in obveznosti:

_____

_____

Poiščite še nekaj primerov pravnih razmerij iz vašega vsakdanjega življenja in o ugotovitvah razpravljajte.

_____

_____

_____

NALOGA 2

Na naslednjih primerih preverite razumevanje fizičnih oseb in njenih sposobnosti:

Primer 1:

Babica je z darilno pogodbo zapustila svoji 12- letni vnukinji enosobno stanovanje.

Ali je to mogoče? □ da □ ne

Razložite, katera je tista lastnost pravnega subjekta, ki otroku daje možnost, da je nosilec pravic in obveznosti _____ in jo dobi otrok z _____ .

Ali lahko 12- letna vnukinja to stanovanje proda? □ da □ ne

Utemeljite svojo trditev.

_____

_____

_____

Primer 2:

Oče treh mladoletnih otrok je že dalj časa zasvojen z alkoholom. Od žene zahteva njen zaslužek, ki ga potem v celoti zapravi za pijačo.

a) Ali je mogoče, da bi takemu očetu odvzeli opravilno sposobnost? _____

b) Kdo bi sploh lahko o tem odločal? _____

c) Kdo bi lahko dal predlog za začetek postopka za odvzem opravilne sposobnosti? _____

č) Kdo bi moral podati ustrezno strokovno mnenje o odvzemu te sposobnosti?

_____

NALOGA 3

Ugotovite, na temelju česa je nastala pravica in obveznost v naslednjih primerih.

a) Direktor Jernej H. nastopa v pravnem prometu v imenu in na račun družbe Nit, d. o. o.

Njegova pravica izhaja iz _____ .

b) Tilen N. je sam sezidal hišo na svoji parceli iz materiala, ki ga je sam nakupil.

Njegova pravica izhaja iz _____ .

c) Živa A. je izgubila poslovno sposobnost, zato ji je sodišče dodelilo skrbnico Hano D.

Pravica skrbnice Hane D. izhaja iz _____ .

č) Zarja A. je hišo kupila iz privarčevanih sredstev iz stanovanjskega varčevanja.

Njena pravica izhaja iz _____ .

2.6 Pravni sistem

	Doslej smo spoznali, da je pravo zapleten in razvejan družbeni pojav. Pravni sistem bi lahko primerjali z mogočnim drevesom s številnimi vejami, od tistih največjih in najmočnejših, ki predstavljajo pravne panoge, do nekoliko manjših (pravne ustanove) in tistih najmanjših, ki pomenijo pravna pravila. Tako kot drevo in vsa narava se tudi pravni sistem nenehno dopolnjuje in spreminja skozi čas.

Pravni sistem označujemo kot relativno zaokroženo celoto, ki je znotraj ustrezno razčlenjena. Najmanjša enota pravnega sistema je **pravno pravilo**. Več pravnih pravil tvori **pravno ustanovo** in če združimo več pravnih ustanov, ki urejajo podobna družbena razmerja, dobimo **pravno panogo.** Za lažje razumevanje in spoznavanje pravnega sistema skrbi pravna znanost, ki je sooblikovalka pravnega sistema.

Primer: *Vsa pravna pravila, ki urejajo razmerja med kupcem in prodajalcem, tvorijo pravno ustanovo; pravna pravila, ki urejajo odškodninsko obveznost, je naslednja pravna ustanova itd. Če združimo vse pravne ustanove za področje obligacijskih razmerij, dobimo obligacijsko pravo, ki je ena od vej civilnega prava.*

Temeljne pravne panoge so: ustavno pravo, upravno pravo, finančno pravo, kazensko pravo, civilno pravo (se deli na več vej: osebno, dedno, stvarno in obligacijsko pravo), družinsko pravo, gospodarsko pravo (statusno pravo, pravo gospodarskih subjektov, avtorsko pravo idr.), delovno in socialno pravo, mednarodno javno in mednarodno zasebno pravo.

Z vsemi panogami je povezano **procesno (postopkovno) pravo**, zato ima še posebno vlogo.

Vse pravne panoge pa lahko razvrstimo v naslednje skupine:

- mednarodno (javno in zasebno) in notranje pravo,
- javno in zasebno pravo,
- materialno in formalno (procesno) pravo.

NALOGA 1

Povežite pravne panoge v levem stolpcu s pripadajočo skupino prava v desnem stolpcu, tako da na črto napišete ustrezno črko.

	Pravne panoge		**Skupine prava**
a)	Kazensko pravo	_____	zasebno pravo
b)	Civilno pravo	_____	javno pravo
c)	Ustavno pravo	_____	formalno (procesno) pravo
č)	Vsebina pravic in dolžnosti pravnih subjektov	_____	mednarodno zasebno
d)	Pravni postopki, v katerih uveljavljamo pravice	_____	zasebno pravo
e)	Družinsko pravo	_____	javno pravo
f)	Pravna razmerja Slovenije s članicami EU	_____	materialno pravo
g)	Civilnopravna razmerja udeležencev iz različnih držav	_____	mednarodno javno pravo

3 URESNIČEVANJE PRAVA

	Če so naše pravice kršene, imamo pravico, da kršitelje predamo sodišču in da pride do pravične sodbe. 8. člen Splošne deklaracije človekovih pravic

Potek uporabljanja prava

Pravna ureditev družbenih razmerij je vedno sestavljena iz dveh vrst družbenih pravil:

- materialnega prava: to so pravna pravila, ki urejajo vsebino ravnanja pravnih subjektov in so zajeta v splošnih pravnih aktih, ki smo jih doslej že spoznali, in
- procesnega prava: to so pravna pravila, ki določajo poti za uresničevanje pravic, obveznosti in pravnih sankcij.

Oba dela sta med seboj tesno povezana, kajti ne moremo govoriti o pravicah in obveznostih, če ne bi bilo zagotovljenega ustreznega pravnega postopka, v katerem bi lahko le-te tudi uveljavljali.

Uresničevanje prava pomeni uporabljanje prava v vsakdanjem življenju. Možno je:

- prostovoljno podrejanje pravnim pravilom, ki je najbolj zaželeno,
- prisilno podrejanje, ki mora biti vnaprej pravno urejeno.

Neposredno uresničevanje prava imenujemo pravno odločanje. Gre za soočanje splošnih in abstraktnih pravnih pravil in pravnih dejstev (dogodki, dejanja).

***Primer konkretnega pravnega odločanja**: Kadar sodišče odloča o krivdi storilca kaznivega dejanja, mora najprej ugotoviti, kateri zakon določa vrste kaznivih dejanj in sankcije zanje, nato bo moral ugotoviti dejstva in zbrati dokaze o krivdi storilca kaznivega dejanja in šele nato na temelju zakona in ugotovljenih dejstev sprejeti pravno posledico - odločitev, v tem primeru sodbo.*

Pravnovarstveni postopki

Namen postopkov je, da bi pravni akti nastajali premišljeno.

Ločimo: upravni postopek in sodne postopke.

Upravni postopek se nanaša na delo upravnih organov, ki odločajo v skladu s pravili splošnega upravnega postopka o pravicah, obveznostih in pravnih koristih strank (npr. izdaja potnih listov, prometnih dovoljenj itd.)

Sodni postopki potekajo na sodišču. Ločimo:

- **Kazenski postopek**, v katerem sodišče ugotavlja krivdo storilcev kaznivih dejanj in izreka predvidene sankcije. Postopek se začne na predlog državnega tožilca. Sodišče v preiskovalnem postopku, ki ga vodi preiskovalni sodnik, zbere dokaze, na podlagi katerih državni tožilec vloži obtožnico na sodišču. Šele nato sledi glavna obravnava, v kateri sodišče na podlagi dokazov ugotovi krivdo storilca kaznivega dejanja in izda sodbo.
- **Pravdni postopek**, v katerem sodišče odloča o osebnih in premoženjskih sporih med pravnimi subjekti. Začne se s tožbo, ki jo praviloma vloži oseba, ki zahteva pravno varstvo (tožnik). Tožbo sodišče vroči nasprotni stranki (tožencu) in nato v glavni obravnavi sprejme odločitev.
- **Izvršilni postopek**, v katerem sodišče izvrši sankcijo, o kateri je sodišče odločilo v kazenskem ali pravdnem postopku.
- **Nepravdni postopek**, kadar med strankami ni spora, toda sodišče mora odločiti o pomembnih dejstvih in nekaterih pravicah (npr. zapuščinska obravnava po umrli osebi).

Zoper vsako odločitev sodišča je možna pritožba. Kadar pritožba ni več mogoča, postane sodba pravnomočna.

Na sodiščih je vedno bolj prisotna **mediacija.** Gre za izvensodno poravnavo spora, ki jo vodi mediator. Njen namen je, da se stranki izogneta dolgotrajnemu sodnemu postopku (npr. mirno reševanje sporov ob razvezi zakonske zveze).

NALOGA 1

Na konkretnem primeru »obiskovanje pouka v šoli« opišite, kako se pravo uresničuje. Pojasnite tudi, kateri način uporabe prava je prevladujoč in zakaj.

Ponazorite uporabo prava tako, da pod a) vpišete splošni pravni akt, ki ureja »obiskovanje pouka«, in pod b) pravno dejstvo. Ugotovite in vpišite tudi pravno posledico.

Pravno odločanje

a) splošni pravni akt

b) pravno dejstvo

soočanje

a)

b)

pravna posledica

a) odločitev pristojnega organa

b)

NALOGA 2

Ugotovite, v katerem pravnovarstvenem postopku bo potekalo odločanje o naslednjih primerih.

Primer:	Vrsta postopka
a) Sodišče je spoznalo za krivega Filipa S., ker je v prodajalni »Dobra izbira« ukradel fotoaparat, iPOD, in procesor za računalnik.	_____
b) Obsojenka Sanja T. bi dne 21. oktobra 2010 morala nastopiti kazen zapora. Ker je sodišče ugotovilo, da se obsojenka izmika vročitvi poziva za prestajanje kazni, odredi njeno privedbo.	_____
c) Sodišče je v zapuščinskem postopku ugotovilo, katero premoženje je oče zapustil otrokom z oporoko in kolikšen delež je kateremu od dedičev namenil.	_____
č) Žan Hvala je zaprosil za izdajo potnega lista pri pristojni upravni enoti oddelek za upravne notranje zadeve Ministrstva za NZ.	_____
d) Lara S. toži Matica Z., ker se je z motorjem zaletel v njeno ograjo in povzročil precejšnjo materialno škodo.	_____

NALOGA 3

Obiščite sodišče in se udeležite primera sodne obravnave. Če to ne bo mogoče izvesti, pa poiščite ustrezni članek v časopisju ali na spletnih straneh o poteku kazenskega postopka na konkretnem primeru.

Nato s sošolci razpravljajte o poteku postopka in ugotovite predvsem naslednje:

a) Ali se lahko vsi dijaki udeležijo glavne obravnave na sodišču?
   Morda kateri od dijakov ne bi smel prisostvovati na obravnavi? Zakaj ne?

b) Opišite vrsto sodnega postopka.

c) Primerjajte sodne postopke v Republiki Sloveniji s sodnimi postopki, ki jih prikazujejo na TV v ameriških filmih. V čem so bistvene razlike med njimi?

č) Poskušajte ugotoviti, zakaj se v naši sodni praksi dogaja, da večkrat prihaja do vnovičnega sojenja, predvsem storilcem hudih kaznivih dejanj?

II. USTAVNA UREDITEV SLOVENIJE

http://24ur.com

Vir: www.emka.si

UVOD

Ustava kot najvišji pravni akt Republike Slovenije je gotovo pomembna za vsakega državljana, zato bi tudi vsak moral poznati njeno vsebino. Nazorno bomo spoznali njene določbe, še posebej poglavje o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah.

Poznavanje državne ureditve bi moralo biti nepogrešljiva sestavina življenja in dela vsakega posameznika. Kolikor večja je naša državljanska kultura, toliko lažje si ustvarjamo svoja stališča, mnenja in kritične poglede na družbeno dogajanje in tako s svojimi demokratičnimi odločitvami vplivamo na delovanje državne oblasti, ki v skladu z načelom zakonitosti zastopa interese svojih državljanov.

1 PREAMBULA IN SPLOŠNE DOLOČBE USTAVE

	Nihče ne ljubi domovine, ker je velika, temveč ker je njegova. Slovenski pregovor

Več kot 20 let je minilo, odkar so se Slovencem uresničile želje in pričakovanja o lastni državi. Izhodišča za sprejem ustave Republike Slovenije najdemo v **Temeljni ustavni listini o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije.**

Vir: http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp

Ustava Republike Slovenije, sprejeta 23. decembra 1991, je sodobna, njeno besedilo je kratko in jedrnato. Z njo so postavljeni temelji državne ureditve Slovenije, delovanje državnih organov in človekove pravice. Ureja torej tista področja, ki so pomembna za delovanje sodobne države in jih zaradi pomembnosti ni mogoče prepustiti zakonodajalčevemu urejanju.

Uvodno razlago oziroma pojasnilo (vzrok), zakaj je bila ustava sprejeta, imenujemo **preambula**, ki pa še ni sestavni del njenega besedila. Pravno zavezujoče besedilo se začne s splošnimi določbami.

Posebno vlogo v I. poglavju ustave ima sprejem Ustavnega zakona o spremembah Ustave Republike Slovenije, ki vsaj deloma odreka ustavi tisto moč, ki jo je imela ob njenem sprejetju. S sprejemom 3. a člena omogoča prenos izvrševanja dela suverenih pravic na mednarodne organizacije, predvsem na Evropsko unijo.

Temeljna načela, ki jih vsebujejo **splošne določbe ustave,** so naslednja. Slovenija je:

- demokratična republika,
- pravna in socialna država,
- država vseh svojih državljank in državljanov, ki temelji na trajni in neodtujljivi pravici slovenskega naroda do samoodločbe,
- oblast pripada ljudstvu, ki se uresničuje z neposredno in posredno demokracijo (t.i. ljudska suverenost),
- ozemeljsko enotna in nedeljiva država.

Država se zavezuje, da bo:

- varovala pravice in temeljne svoboščine ter zagotavljala pravice avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti,
- skrbela za ohranjanje naravnega bogastva in kulturne dediščine,
- država in verske skupnosti so ločene, verske skupnosti so enakopravne in njihovo delovanje je svobodno,
- zagotovljena je lokalna samouprava,
- določa državne simbole: grb, zastavo, himno,
- glavno mesto in uradni jezik,
- zakoni in drugi splošni pravni akti morajo biti v skladu z veljavnimi načeli mednarodnega prava in z mednarodnimi pogodbami, ki zavezujejo Slovenijo. Ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe se uporabljajo neposredno.

Vsaka sodobna demokratična država je **pravna** in **socialna država**. Pravna država pomeni, da je delovanje državnih organov pravno vezano, torej vnaprej urejeno s pravnimi pravili. Zahteva, ravnati v skladu spravnimi pravili, velja za vse državne organe vključno z zakonodajalcem. Njihovo delovanje je določeno z ustavo. Vsaka pravna država pa mora biti tudi socialna država. Država je dolžna skrbeti za kakovost življenja ljudi in zagotavljati finančne vire za socialno varnost, razvoj zdravstva, šolstva, kulture ipd.

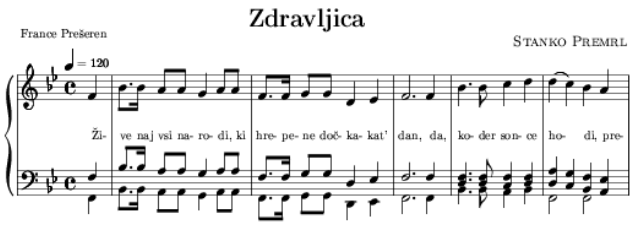

Vir: http://www.gov.si/

NALOGA 1

			Povezava z zgodovino in slovenščino.

a) Poiščite in preberite besedilo **Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije**, analizirajte njeno vsebino in povežite naslednje državne praznike z ustreznimi političnimi odločitvami:

- 26. december: državni praznik _____ povezan z odločitvijo slovenskega naroda do _____ , izvedena s _____ datum in letnica _____
- 25. junij: državni praznik _____ , povezan z odločitvijo, da Slovenija _____, datum in letnica _____ .

b) Poiščite in interpretirajte besedilo **Prešernove Zdravljice** in diskutirajte o njej z vidika, da je prav Zdravljica postala slovenska himna.

_____

_____

_____

_____

_____

_____

NALOGA 2

Poiščite Ustavo Republike Slovenije in v naslednjo tabelo vpišite posamezna poglavja, da dobite pregled nad ustavno ureditvijo države.

Zap. štev. poglavja	**VSEBINA**
I.	
II.	
III.	
IV.	
V.	
VI.	
VII.	
VIII.	
IX.	
X.	

2 ČLOVEKOVE PRAVICE IN TEMELJNE SVOBOŠČINE

2.1 Zgodovinski pregled človekovih pravic

	Vsa človeška zgodovina je v bistvu zgodovina boja za človekove pravice. Korenine njihovega razvoja zasledimo v vseh velikih svetovnih dogodkih. Uveljavljanje človekovih pravic je namreč osnova vsakega boja za svobodo in enakopravnost.

Omenili bomo le nekaj temeljnih mejnikov, ki so pomenili prelomnico na področju spoštovanja človekovih pravic in pomembno vplivali na njihov pomen in razumevanje v današnjem času.

Prve zametke človekovih pravic lahko zasledimo že v **antični Grčiji**, čeprav takrat še niso poznali človekovih pravic v takšnem pomenu, kot jih poznamo danes.
Poseben pomen so človekove pravice imele v **zgodnjem krščanstvu**.
Pomemben dosežek je pomenila Velika listina o svoboščinah oziroma t. i. **Magna Charta Libertatum** iz leta 1215. Velika pridobitev je bil **Zakon Habeas corpus** iz leta 1679, s katerim je bilo postavljeno pravilo, da nihče ne odgovarja za kazniva dejanja, če ni bilo že prej tako določeno v zakonu.

Dejanska prelomnica na področju spoštovanja človekovih pravic je bilo 18. stoletje. S sprejetjem **Deklaracije o pravicah človeka in državljana** iz leta 1789 je dozorelo spoznanje, da so človekove pravice naravne, prirojene, neodtujljive in nezastarljive in da morajo biti določene v najvišjem aktu vsake države, torej urejene z ustavo.
Zaradi grobih kršitev človekovih pravic v 20. in 30. letih prejšnjega stoletja in še posebej v drugi svetovni vojni je bilo nujno potrebno sprejetje dokumenta, ki bi vsako državo zavezoval k spoštovanju le- teh. Tako so v okviru Organizacije združenih narodov sprejeli leta 1948 **Splošno deklaracijo o človekovih pravica**h. Ker pa deklaracija pomeni zgolj moralno zavezo držav, so z namenom, da bi določbe deklaracije postale tudi pravno zavezujoče, sprejeli dva mednarodna dokumenta, in sicer: Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah ter Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah. Oba pakta je ratificirala večina držav. Na svetovni ravni so bili sprejeti še drugi pomembni dokumenti, predvsem razne konvencije.

Članice Sveta Evrope pa zavezujejo še dokumenti, sprejeti na evropski ravni, predvsem **Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic** iz leta 1950, sprejeta v Rimu. Države, ki kršijo omenjeno konvencijo, se lahko znajdejo pred Evropskim sodiščem za človekove pravice s sedežem v Strasbourgu.

NALOGA 1

a) Poiščite mednarodni pravni vir, ki ga je sprejela Organizacija združenih narodov leta 1989 in se nanaša na otrokove pravice in svoboščine.
Napišite, kako se pravni vir imenuje:

_____

b) Diskutirajte o njegovi vsebini in ugotovite, katere pravice so še pogosto predmet kršitev pri nas in naredite primerjavo z deželami v razvoju.

_____

_____

_____

c) Na temelju mednarodnih dokumentov o otrokovih pravicah sestavite kodeks dijakovih pravic in dolžnosti. Izdelajte plakat ali zloženko.

_____

_____

_____

č) Pojasnite, zakaj se v Sloveniji na področju uresničevanja človekovih pravic in svoboščin sklicujemo na mednarodne pravne vire in se povezujemo z mednarodnimi organizacijami, ki se zavzemajo in skrbijo za njihovo spoštovanje in uresničevanje.

_____

_____

_____

d) Navedite nekaj nevladnih organizacij, ki skrbijo za varstvo človekovih pravic in svoboščin, in pojasnite, v čem je njihov pomen. Naštejte nekaj njihovih aktivnosti.

2.2 Temeljne in splošne določbe o človekovih pravicah in svoboščinah

	Vsi ljudje se rodijo svobodni in imajo enako dostojanstvo in enake pravice. 1. člen Splošne deklaracije človekovih pravic

II. poglavje ustave se začne s 14. členom, ki določa **enakost pred zakonom**. V Sloveniji so zagotovljene enake človekove pravice in svoboščine ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerokoli drugo osebno okoliščino. Prepovedana je torej vsakršna **diskriminacija** oziroma razlikovanje. **Pred zakonom smo vsi enaki**. V skladu z 22. členom ustave mora biti vsakomur zagotovljeno **enako varstvo pravic** pred sodišči in drugimi državnimi organi. Pravice se uresničujejo **neposredno na podlagi ustave**. Zagotovljeno je tudi sodno varstvo človekovih pravic in svoboščin in odprava posledic, če pride do njihovih kršitev.

Pomembna je določba ustave, da so **pravice omejene samo s pravicami drugih** in v primerih, ki jih določa sama ustava. Ustava dopušča možnost začasne razveljavitve ali omejitve pravic, toda le v vojnem ali izrednem stanju. Nekaterih pravic pa ni mogoče omejiti v nobenim primeru (npr. nedotakljivost življenja, prepoved mučenja, varstvo človekove osebnosti in dostojanstva).

NALOGA 1

»Če sem drugačen, želim to vsem pokazati. In pričakujem, da bodo mojo drugačnost cenili. In me kljub temu sprejeli medse, kot sebi enakega.« *Vir: Konvencija o otrokovih pravicah. (2002). Ljubljana: Slovenski odbor za Unicef.*

Razmislite o besedilu. Preberite tudi ustavne določbe o prepovedi diskriminacije in s pomočjo spleta ugotovite, na katerem področju je diskriminacija še vedno zelo prisotna.

- Primerjajte razmere med razvitimi državami in deželami v razvoju.
- Ugotovite in ocenite, kakšno je stanje v Sloveniji.
- Kritično presodite, kakšen je vaš odnos do raznolikosti. Kako se to kaže v vašem vsakdanjem življenju v šoli, prostem času idr.?
- Na podlagi ugotovitev in ocene stanja oblikujte skupna stališča in napišite sklepe, ki jih boste izvajali za izboljšanje odnosa do tistih, ki so drugačni od vas.

2.3 Skupine človekovih pravic in svoboščin

Človekove pravice in svoboščine bi lahko razvrstili v več skupin.

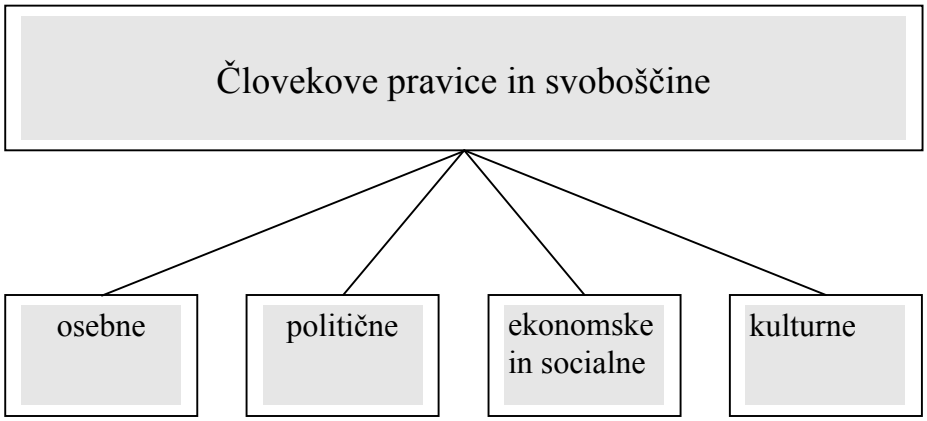

Osebne pravice in svoboščine varujejo človekovo življenje, svobodo, osebnost in dostojanstvo. Življenje je nedotakljivo, zato tudi ni smrtne kazni. Zajamčena je osebna svoboda, ki jo je mogoče omejiti v primerih, kot določa zakon (odvzem prostosti – pripor). Vsak velja za nedolžnega, dokler njegova krivda ni ugotovljena s pravnomočno sodbo (t. i. domneva nedolžnosti). V kazenskem postopku velja načelo zakonitosti, pravica do sodnega varstva, pravnega jamstva, do rehabilitacije in odškodnine in spoštovanje človekove osebnosti in dostojanstva.

Ustava varuje človekovo dostojanstvo in zagotavlja nedotakljivost njegove telesne in moralne celovitosti. K temu spada tudi nedotakljivost stanovanja.

Vsakomur je zagotovljena tudi svoboda gibanja, tajnost pisem in drugih občil in varstvo osebnih podatkov.

Politične pravice in svoboščine omogočajo ljudem, da vplivajo na oblikovanje javne oblasti, sodelujejo pri njenem izvrševanju in jo nadzirajo. Mednje spadajo svoboda izražanja, svoboda vesti, pravica do ugovora vesti, do zbiranja in združevanja, pravica do sodelovanja pri upravljanju javnih zadev in pravica do peticije. Med vsemi pa je gotovo izjemno pomembna volilna pravica.

Ekonomske pravice so pravica do zasebne lastnine in pravica do dedovanja.

Socialne pravice so tiste, ki zagotavljajo delovanje socialne države. Te so predvsem: svoboda dela, pravica do socialne varnosti, pravice invalidov, družine in otrok.

Kulturne pravice so pravica do izobrazbe in šolanja, svoboda znanosti in umetnosti, avtonomnost univerz in visokih šol, pravica do ustvarjalnosti, izražanja narodne pripadnosti, uporabe svojega jezika in pisave. Ustava opredeljuje tudi posebne pravice avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji.

NALOGA 1

Ugotovite prepletenost človekovih pravic in temeljnih svoboščin in odgovorite na naslednja vprašanja.

a) Katero ustavno določbo bi povezali z dejstvom, da v Sloveniji ni smrtne kazni?

_____

b) Katera dejanja so prepovedana, da se zagotovi spoštovanje človekovega telesnega in moralnega dostojanstva?

_____

c) Kaj pomeni pravica do ugovora vesti? Navedite kakšen konkreten primer!

_____

č) Katera pravica omogoča uresničevanje skupnih interesov različnih skupin?

_____

d) S puščicami povežite razlago volilne pravice v levem stolpcu z ustreznim pojmovanjem v desnem stolpcu.

	Volilna pravica	
a) Pravica voliti.	•	• pasivna
b) Glas vsakega volivca ima enako vrednost.	•	• aktivna
c) Pravica biti izvoljen.	•	• splošna
č) Pravica vsakega državljana, da voli ne glede na svojo narodnostno, rasno, spolno, ali katero koli drugo lastnost.	•	• enaka

NALOGA 2

V tabeli označite, v katero skupino sodijo navedene pravice.

	Človekove pravice	osebne	politične	kulturne	socialne	ekonom-ske
1.	nedotakljivost človekovega življenja					
2.	pravica do svobodnega izražanja					
3.	varstvo človekove osebnosti, dostojanstva					
4.	pravica do zasebne lastnine					
5.	pravica do ugovora vesti					
6.	varstvo osebne svobode					
7.	pravica do uporabe svojega jezika					
8.	volilna pravica					
9.	pravica do zdravstvenega zavarovanja					
10	pravica do svobode gibanja					
11	pravica do dedovanja					
12	prepoved mučenja					
13	nedotakljivost stanovanja					
14	pravica do peticije					
15	tajnost pisem in drugih občil					
16	svoboda znanosti in umetnosti					
17	pravica do svobode dela					
18	pravice invalidov, otrok in družine					
19	pravica do azila					
20	pravica do izobraževanja					
21	pravica do zbiranja in združevanja					
22	pravica do rehabilitacije in odškodnine					

3 GOSPODARSKA IN SOCIALNA OMREŽJA

	Ob velikih razlikah v porazdelitvi zemeljskega bogastva nas je lahko sram. Pol človeštva živi pod minimalno mejo preživetja, medtem ko se bogastvo kopiči v rokah majhnega števila posameznikov. Janez Drnovšek

V III. poglavju ustave so določene nekatere pravice, ki niso vsebovane v II. poglavju. Nanašajo se predvsem na obveznosti državnih organov na področju gospodarskih in socialnih razmerij. Te so: varstvo in pravica do dela, lastninska pravica, javno dobro in naravna bogastva, varstvo zemljišč, pravica do zdravega življenjskega okolja, varovanje naravne in kulturne dediščine, soodločanje, sindikalna svoboda in pravica do stavke ter gospodarska pobuda (podjetništvo).

NALOGA 1

			Povezava z geografijo in s strokovnimi moduli.

Poiščite in naštejte vsaj nekaj zakonov, ki se nanašajo na gospodarska in socialna razmerja, predvsem s področja varovanja okolja in podjetništva.

Ocenite odnos današnje potrošniške družbe do naravnih in družbenih dobrin in varovanja okolja.

4 DRŽAVNA UREDITEV

Nove družbene ureditve ne moremo graditi od zgoraj navzdol, z odredbami in s silo. Nastane lahko samo od spodaj navzgor, z boljšim zavedanjem človeškega rodu.
Ko bodo ljudje toliko ozaveščeni, da jih bo sram živeti v krivični družbi, bodo začeli zares spreminjati svet.

Janez Drnovšek

Oblast v Republiki Sloveniji je razdeljena na tri veje.

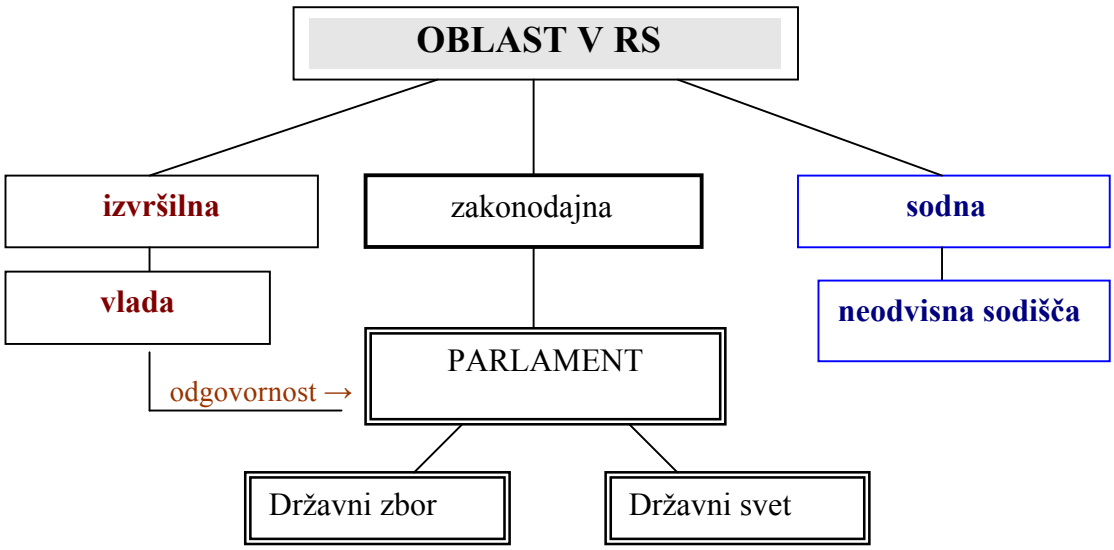

4.1 Parlament

Parlament je nosilec zakonodajne funkcije. Sestavljata ga državni zbor in državni svet. Državni zbor je splošno predstavniško telo, državni svet pa je predstavnik posebnih družbenih interesov.

Državni zbor opravlja zakonodajno funkcijo in ga sestavljajo **poslanci** državljanov Slovenije. Poslanci so predstavniki vsega ljudstva in niso vezani na nikakršna navodila. Da bi lahko samostojno odločali, uživajo poslansko imuniteto. Volijo se s splošnim, z enakim, neposrednim

in s tajnim glasovanjem za obdobje štirih let. Državni zbor sestavlja 90 poslancev, med njimi je po en poslanec italijanske in madžarske narodnosti.

Parlament RS.
Vir: http://www.eu2008.si/

Državni zbor ima **predsednika,** ki ga izvoli z večino glasov vseh poslancev. Svoje delo opravlja na rednih in izrednih **sejah,** ki jih sklicuje predsednik državnega zbora. Za sklepčnost je potrebna večina poslancev, torej 46. Državni zbor sprejema zakone in druge odločitve z večino opredeljenih glasov navzočih poslancev.
V nekaterih primerih je potrebna drugačna večina (2/3 navzočih poslancev ali tudi 2/3 vseh poslancev).
Sprejem zakonov (zakonsko iniciativo) lahko predlaga državni svet, vlada, vsak poslanec ali najmanj 5.000 volivcev.

Zakonodajni postopek poteka v treh fazah oziroma obravnavah, kar velja za redni zakonodajni postopek. Obstajata pa še hitri postopek za izredne potrebe države *(npr. naravne nesreče)* in skrajšani postopek za manj zahtevne zadeve.
Državni zbor lahko o vprašanjih, ki se urejajo z zakonom, razpiše **zakonodajni referendum**. Zavezan ga je razpisati, če tako zahteva najmanj tretjina poslancev, državni svet ali 40.000 volivcev. Predlog je sprejet, če zanj glasuje večina volivcev, ki so glasovali. Izid referenduma je za državni zbor obvezen.

Državni zbor ima tudi pravico odrediti **parlamentarno preiskavo** o zadevah javnega pomena, da bi se ugotovila politična odgovornost nosilcev javnih funkcij. V ta namen imenuje komisijo.

Državni svet je poseben organ, ki ima 40 članov – državnih svetnikov in ga sestavljajo štirje predstavniki delodajalcev, 4 predstavniki delojemalcev, 4 predstavniki kmetov, obrtnikov in samostojnih poklicev, šest predstavnikov negospodarskih dejavnosti in 22 lokalnih interesov za dobo petih let. Pristojnosti državnega sveta opredeljuje 97. člen ustave.
Vir: http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp

Najpomembnejša naloga državnega sveta je, da vpliva na delo državnega zbora. Med njimi velja omeniti **odložilni veto**, kar pomeni, da od državnega zbora zahteva, da pred razglasitvijo zakona

o le- tem še enkrat odloča. Vendar pri ponovnem odločanju za sprejem zakona mora glasovati večina vseh poslancev državnega zbora.

NALOGA 1

Če že imate volilno pravico, ste se morda že udeležili katerih volitev, gotovo pa se jih boste v prihodnosti. Spremljajte aktualno tematiko na področju parlamentarnih volitev.

a) Ugotovite, katerega leta so bile zadnje parlamentarne volitve v Sloveniji?
Kdaj bodo predvidoma naslednje?

b) Na spletnih straneh ali s pomočjo literature poiščite sestavo državnega zbora, izvoljenega na zadnjih parlamentarnih volitvah. Ugotovite zastopanost posameznih političnih strank in ocenite razmerje med koalicijskimi in opozicijskimi političnimi strankami.

c) Kdaj so bile v Sloveniji prve volitve v Evropski parlament?
Koliko predstavnikov ima naša država v evropskem parlamentu?
Primerjajte udeležbo volivcev v Sloveniji z udeležbo volivcev v ostalih članicah Evropske unije.
Vaše ugotovitve analizirajte in ocenite razmere na tem področju.

NALOGA 2

Spremljajte aktualno tematiko vplivanja državljanov na delo in odločitve državnega zbora. Navedite nekaj konkretnih primerov zakonodajnih referendumov, ki so bili razpisani v zadnjih nekaj letih.

a) _____

b) _____

c) _____

O posameznem primeru se pogovorite, presodite in ocenite naslednje:

- razlog, zakaj je prišlo do razpisa zakonodajnega referenduma,
- njegovo upravičenost,
- razumljivost referendumskega vprašanja. Ali je bilo referendumsko vprašanje dovolj jasno?
- primerjajte stroške referenduma in učinkovitost njegove izvedbe.

_____

_____

_____

_____

_____

NALOGA 3

Na televiziji spremljajte sejo državnega zbora in ugotovite:

a) Datum zasedanja državnega zbora.

b) O čem so poslanci odločali? Navedite vrsto pravnega akta in fazo zakonodajnega postopka.
c) Kdo je sejo državnega zbora vodil? Ime, priimek, njegova funkcija!
č) Kakšna je bila navzočnost poslancev? Ali so bili sklepčni?
d) Kako dolgo je seja potekala?
e) Ali je bila seja prekinjena? Zakaj? Koliko krat?
f) Kaj menite o tem, kako je potekala komunikacija med poslanci?

4.2 Predsednik republike

Predsednik republike predstavlja Republiko Slovenijo in je vrhovni poveljnik njenih obrambnih sil. Izvoli se na neposrednih, splošnih in tajnih volitvah, in sicer za pet let (največ dvakrat zaporedoma). Njegove pristojnosti so opredeljene v 102. do 108. členu ustave.
Vir: http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp

Predsednik sprejema britansko kraljico.
Vir: http://www.flickr.com/photos/

Ustava ureja tudi odgovornost predsednika republike. Če namreč huje krši zakon ali ustavo, ga sme državni zbor obtožiti pred ustavnim sodiščem.
V primeru, če je predsednik republike trajno (ali začasno) zadržan, če umre, odstopi ali mu preneha funkcija, ga nadomešča predsednik državnega zbora.

NALOGA 1

Preverite, koliko poznate funkcijo predsednika Republike Slovenije.

a) V ustavi si oglejte besedilo 104. člena in poskušajte ugotoviti, v čem je pomen predsednikove prisege pred nastopom funkcije.

_____

b) Naštejte nekaj pristojnosti predsednika Republike Slovenije.

- _____
- _____
- _____
- _____
- _____

c) Kdo je trenutno predsednik Republike Slovenije? _____

č) Katerega leta so bile zadnje predsedniške volitve? _____

d) Čez koliko let bodo naslednje volitve za predsednika?_____

e) Kdo opravlja funkcijo predsednika v primeru, kadar je trajno ali začasno zadržan?

_____

f) Kaj se zgodi, če predsednik krši ustavo ali zakon?

_____

NALOGA 2

Poiščite nekaj pravnih aktov, ki jih izdaja predsednik republike.

a) Ukaz o podelitvi odlikovanja častni znak svobode RS. *Primer:*

_____

b) Odlok o pomilostitvi obsojenca. *Primer:*

_____

4.3 Vlada in uprava

Vlada Republike Slovenije je najvišji organ izvršilne oblasti in hkrati najvišji organ državne uprave. Vlado sestavljajo **predsednik in ministri**. Pri svojem delu je odgovorna državnemu zboru. Če leta oceni, da vlada nalog ne opravlja v redu, ji lahko izglasuje **nezaupnico,** kar pomeni, da izvoli novega predsednika vlade.
Primer:Uredba vlade: Vir: http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201058&stevilka=3238

Državna uprava skrbi za izvrševanje odločitev, ki jih sprejme vlada in zbira ter obdeluje podatke, ki jih vlada potrebuje za svoje delo.
Znotraj ministrstva so naloge porazdeljene med uprave, urade in inšpektorate. Ustanovijo pa se lahko tudi agencije, direkcije in zavodi za opravljanje različnih strokovnih nalog.

Seja vlade RS. Vir: http://www.anglunipe.si/

Parlament lahko vpliva na delo vlade tudi z **interpelacijo,** ki jo lahko sproži najmanj 10 poslancev. Razprava se lahko konča tako, da večina poslancev vladi ali ministru izreče nezaupnico. Ministra se pogosto razreši.
Strokovno delo v ministrstvu vodijo **državni sekretarji.**

NALOGA 1

Preverite znanje o sestavi Vlade RS in načinu njene izvolitve tako, da v shemo vpišete manjkajoče podatke.

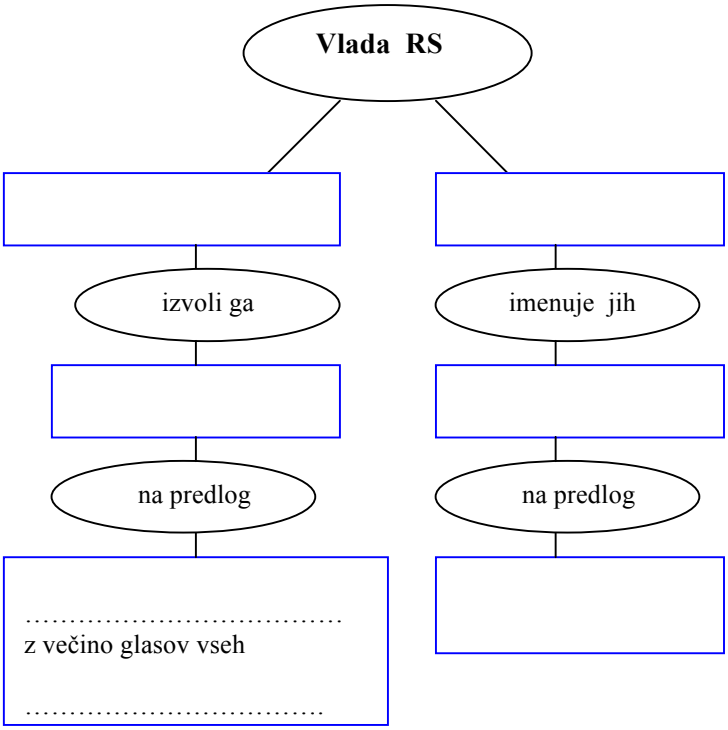

4.4 Pravosodni sistem

	Pri dobrem sodniku dokazi več veljajo kakor priče. Cicero

Načela in vrste sodišč

Sodstvo je tretja, samostojna in neodvisna veja oblasti, ki skrbi za pravno varstvo temeljnih pravic in svoboščin in odloča o pomembnih posamičnih in konkretnih pravno urejenih razmerjih. Svoje delo mora opravljati v skladu z določenimi načeli.

- **Neodvisnost sodišč** pomeni, da sodniki morajo odločati nepristransko. Na njihovo delo ne sme nihče vplivati. Podrejeni so le ustavi in zakonom.
- **Volilnost sodnikov** določa, da sodnike voli državni zbor na predlog sodnega sveta.
- **Trajnost sodne funkcije** določa starostno mejo za izvolitev sodnikov. Sodnik potem, ko je enkrat že izvoljen za to funkcijo, svoje delo opravlja do upokojitve, razen če bi nastopili razlogi za njegovo razrešitev (npr. da krši zakon ali ustavo).
- **Imuniteta sodnikom** zagotavlja, da ga ni mogoče klicati na odgovornost za odločitve pri sojenju. Sodnika tudi ni mogoče pripreti ali brez dovoljenja državnega zbora zoper njega začeti kazenskega postopka v primeru, če je osumljen kaznivega dejanja pri opravljanju svoje funkcije.
- **Nezdružljivost sodne funkcije** onemogoča sodniku opravljanje nekaterih drugih funkcij v drugih državnih organih.
- **Javnost sodstva** pomeni, da so glavne obravnave na sodišču javne in da se sodbe izrekajo javno. Izjemoma je mogoče javnost izključiti, npr. če gre za varovanje tajnosti, sojenje mladoletnikom idr.
- **Demokratičnost** sodstva se izraža v tem, da pri sojenju sodelujejo tudi državljani (laiki) kot porotniki. Sodišča praviloma odločajo v senatih.
- **Instančnost** sodstva zagotavlja vsaj dve stopnji sodišč, kar se nanaša predvsem na pravico do pritožbe. Vrhovno sodišče je najvišje sodišče v državi.

Sodni svet je poseben organ, ki ga sestavlja 11 članov. Pet članov izvoli na predlog predsednika republike državni zbor, šest članov pa izmed sebe izvolijo poklicni sodniki. Sodni svet predlaga volitve sodnikov in njihovo razrešitev.

Ustava določa, da je prepovedano ustanavljanje **izrednih sodišč**.

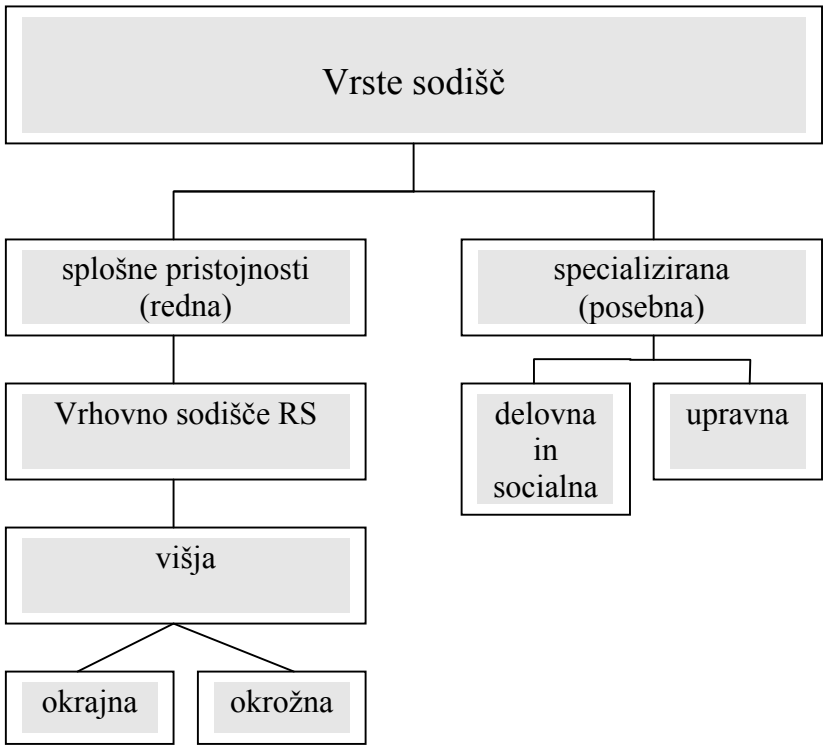

Okrajna sodišča *(I. stopnja)* sodijo o kazenskih zadevah, za katera zakon predvideva denarne kazni in krajše kazni zapora. V civilnih zadevah pa odločajo o premoženjskih sporih manjše vrednosti (npr. odškodninske zadeve) in o drugih sporih (npr. glede motenja posesti, lastnine, o preživljanju idr.). Pristojna so odločati o zapuščinskih zadevah, v izvršilnih zadevah in vodijo zemljiško knjigo. Sodi sodnik posameznik.

Okrožna sodišča *(I. stopnja)* sodijo o težjih kaznivih dejanjih in o civilnih zadevah, za katera niso pristojna okrajna sodišča (npr. družinski spori, gospodarski spori, spori o stečaju in likvidaciji), vodijo sodni register idr. Odloča lahko sodnik posameznik, tričlanski ali petčlanski senat.

Višja sodišča *(II. stopnja)* so predvsem pritožbena sodišča, saj odločajo o pritožbah zoper odločbe (sodbe in sklepe) sodišč prve stopnje za svoje območje. Sodijo o sporih o pristojnosti idr. Senat višjega sodišča sestavljajo praviloma trije poklicni sodniki.
Vrhovno sodišče Republike Slovenije (III. stopnja) je pristojno, da odloča o pritožbah zoper odločbe sodišč druge stopnje in o izrednih pravnih sredstvih. Poleg te najpomembnejše funkcije

opravlja še nekatere druge (upravno-računski spori). Praviloma odloča v senatu petih poklicnih sodnikov, lahko pa tudi treh ali sedmih sodnikov. Vrhovno sodišče skrbi za enotno sodno prakso.

Delovna sodišča odločajo o sporih glede delovnih razmerij (npr. sklenitev in prenehanje delovnega razmerja), o zakonitosti stavke idr.
Socialna sodišča so pristojna odločati o sporih iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja, zavarovanja za primer brezposelnosti ter o sporih glede družinskih in socialnih prejemkov.
Delovna sodišča I. stopnje so v Mariboru, Celju in Kopru. Delovno in socialno sodišče ima sedež v Ljubljani. Na drugi stopnji odloča **višje** delovno in socialno sodišče.
Med posebna sodišča spadajo tudi **upravna sodišča**, ki odločajo o upravnih sporih.

Državno tožilstvo

Državni tožilec vlaga in zastopa kazenske obtožbe pred sodiščem in ima druge z zakonom določene pristojnosti. Skrbeti mora za ugled in dostojanstvo svoje službe in da postopek poteka kot spor med dvema strankama: tožilcem in obdolžencem.
Njegova funkcija ni združljiva s funkcijo v drugih državnih organih. Organizacija je prirejena delu sodišč. Generalnega državnega tožilca imenuje državni zbor na predlog vlade, ostale državne tožilce pa vlaga na predlog ministra za pravosodje. Okrožna državna tožilstva delujejo za območje okrožnih in okrajnih sodišč (torej ni okrajnih državnih tožilcev).

Odvetništvo

Odvetništvo je samostojna in neodvisna služba, ki jo opravljajo odvetniki kot svoboden poklic (kot posameznik ali v odvetniški družbi). Naloge odvetnika so predvsem, da pravno svetuje, zastopa in zagovarja stranke (kliente) pred sodišči in drugimi organi, sestavlja listine itd. Pri svojem delu mora biti pošten, nepristranski, vesten in skrben, varovati mora tajnost svojih strank. Vsak odvetnik se mora obvezno včlaniti v Odvetniško zbornico Slovenije, ki sprejme kodeks odvetniške poklicne etike in spremlja delo odvetnikov.

Notariat

Notariat je javna služba. Notarji so osebe javnega zaupanja, pooblaščene za sestavljanje in hrambo javnih listin, denarja, vrednostnih papirjev in za potrjevanje pomembnih pravnih dejstev in izjav.

Nekateri posli so veljavni le, če so sestavljeni v obliki notarskih zapisov. Notar mora

delati pošteno, vestno in tako, da pozneje ne bo prihajalo do sporov med strankami.

Notarje imenuje minister za pravosodje na predlog Notarske zbornice Slovenije, v katero se notarji morajo obvezno združevati.

NALOGA 1

Ugotovite pristojnosti rednih sodišč, tako da v tabeli označite s križcem v ustrezen prostor, o katerih kazenskih, civilnih in drugih zadevah odločajo posamezna sodišča.

Vrsta pristojnosti oziroma naloge, o katerih odločajo	okrajno	okrožno	višje	vrhovno sodišče
a) vodenje sodnega registra				
b) gospodarski spori				
c) spori o zakonitem preživljanju				
č) spori o stečaju, likvidaciji in prisilni poravnavi				
d) vodenje zemljiške knjige				
e) spori glede služnostne pravice				
f) premoženjski spori manjše vrednosti				
g) kazniva dejanja, za katera je zagrožena denarna kazen ali kazen zapora do treh let				
h) nepravdne zadeve, npr. zapuščinska obravnava				
i) sojenje na prvi stopnji o kaznivih dejanjih mladoletnikov				
j) odločanje na tretji stopnji o pritožbah zoper odločbe sodišč druge stopnje				
k) odločanje o pritožbah zoper odločbe okrajnih in okrožnih sodišč s svojega območja				

NALOGA 2

Primerjajte naloge odvetnikov in notarjev.

Navedite nekaj nalog, ki so tipične le za odvetnike, naloge, ki jih opravljajo le notarji, in naloge, ki so skupne obema službama.

Naloge odvetnikov:

- _____
- _____
- _____

Naloge notarjev:

- _____
- _____
- _____

Naloge, ki so skupne odvetnikom in notarjem:

- _____
- _____
- _____

NALOGA 3

V dnevnem časopisju ali na spletu poiščite konkreten primer delovanja sodišč, diskutirajte o njegovi vsebini in ugotovite naslednje:

- vrsto sodišča, ki je zadevo obravnavalo,
- pristojnosti tega sodišča,
- potek sodnega postopka,
- vlogo državnega tožilca,

- vlogo zagovornika,
- pravice obdolženca.

5 LOKALNA SAMOUPRAVA

	Naš cilj mora biti uravnotežen in pravičen svet, v katerem bo vsak človek imel ne le pravico, temveč tudi realno možnost za dostojno, četudi skromno preživetje. Janez Drnovšek

Lokalno samoupravo ureja ustava v 138. do 145. členu.
Vir: http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp
Podrobnejša ureditev je zajeta v Zakonu o lokalni samoupravi.
Vir: http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp
Vsaka lokalna skupnost ima tudi svoje pravne vire: statute, odloke, odredbe, pravilnike, navodila.

Bistvo lokalne samouprave se kaže v tem, da ljudje:

- odločajo o življenjskih potrebah ljudi na svoje območju,
- sami izvolijo svoja predstavniška telesa,
- imajo lastna finančna sredstva.

Zakon določa pogoje za ustanovitev občine in mestne občine in dejavnosti, ki jih morajo le-te zagotavljati.
Organi občine so: občinski svet, župan, nadzorni odbor in občinska uprava.
Oblike neposredne demokracije so: neposredno odločanje na referendumu, zborih občanov in ljudski pobudi.

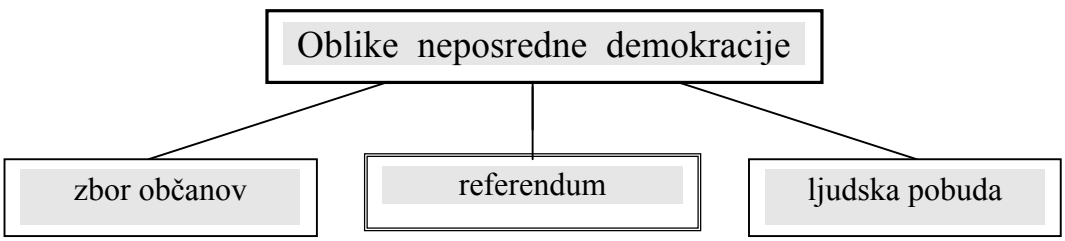

Premoženje občine sestavljajo lastni finančni viri (davki in druge dajatve), dohodki iz premoženja (od najemnin za nepremičnine v občinski lasti idr.), v nekaterih primerih pa ji

pripadajo dodatna sredstva države (npr. zaradi geografskih značilnosti in posebnega interesa države). Dohodki in izdatki občine so zajeti **v občinskem proračunu**.

Občine se lahko povezujejo tudi v pokrajine.

NALOGA 1

V tabeli označite, katere od navedenih dejavnosti mora zagotavljati občina in katere mestna občina?

	Dejavnosti, ki jih zagotavlja:	občina	mestna občina
1.	osnovno zdravstveno varstvo		
2.	komunalna opremljenost		
3.	srednje šole in oddelke visokih šol in fakultet		
4.	univerzitetno knjižnico		
5.	lokalno RTV postajo in tisk		
6.	preskrbo z življenjskimi potrebščinami (npr. trgovine)		
7.	omrežje javnih služb		
8.	telekomunikacijsko središče		
9.	splošnoizobraževalno ali šolsko knjižnico		
10.	športno-rekreacijske prostore in znanstveno raziskovalne ustanove		
11.	poštne in finančne storitve		
12.	bolnišnico		
13.	gledališče, muzej, arhiv		
14.	univerzitetno in specializirano knjižnico		
15.	popolno osnovno šolo		

NALOGA 2

Poiščite splošni pravni akt vaše občine oz. mestne občine (statut, odlok) in odgovorite na zastavljena vprašanja.

a) Na temelju katerih predpisov občina samostojno ureja in opravlja svoje naloge in kaj obsega območje občine?

_____

b) Kolikšno število občin in mestnih občin imamo trenutno v Sloveniji?

_____

c) Ali vaša občina izpolnjuje vse predpisane pogoje glede števila prebivalcev in delovnih mest (za mestno občino)?

_____

č) Navedite razloge, kdaj se lahko ustanovi občina, kljub temu da ne izpolnjuje pogojev glede števila prebivalcev.

_____

d) Ali tudi vaša občina spada mednje? _____

e) Primeri takšnih občin:

_____

6 JAVNE FINANCE

Financiranje države in lokalnih skupnosti mora biti natančno pravno urejeno. Država z zakonom predpisuje davke, carine in druge dajatve. Vsi prihodki in izdatki države in lokalnih skupnosti so zajeti v njihovih **proračunih.** Nadzor nad njihovim finančnim poslovanjem izvaja **računsko sodišče**, katerega člane imenuje državni zbor. Slovenija ima **centralno banko**, ki je samostojna pri svojem delu, odgovarja pa neposredno državnemu zboru.

NALOGA 1

				Povezava z modulom poslovanje podjetij.

a) Kaj razumete pod pojmom javne finance?

_____

b) Kaj mora biti zajeto v proračunu?

_____

c) Kdo opravlja nadzor nad porabo finančnih sredstev na področju javnega šolstva?

_____

č) Poiščite konkreten primer kršitve porabe finančnih sredstev države.

_____

d) Zakaj mora biti zbiranje, razporejanje in poraba finančnih sredstev države natančno pravno urejeno in podvrženo nadzoru?

_____

7 USTAVNOST IN ZAKONITOST

Ustavnost in zakonitost sta temeljni načeli za delovanje pravne države. Ustava določa **usklajenost med pravnimi akti** (nadrejenost in podrejenosti), in sicer zakoni, podzakonski predpisi in drugi splošni akti morajo biti v skladu z ustavo. Prav tako določa skladnost zakonov v odnosu do mednarodnih virov prava. Podzakonski predpisi in drugi splošni pravni akti morajo biti v skladu z ustavo in zakoni. Določena je tudi podrejenost posamičnih pravnih aktov.
Vir: Ustava RS: 153. do 159. člen
http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199133&stevilka=1409

O zakonitosti posamičnih in dokončnih aktov odloča v **upravnem sporu** pristojno sodišče.

Predpisi morajo biti **objavljeni,** preden začnejo veljati, in sicer **v državnem Uradnem listu.** Veljati začnejo 15. dan po objavi, če ni v njem drugače določeno.

Ustava strogo prepoveduje povratno veljavo pravnih aktov, kar pomeni, da ne morejo imeti učinka za nazaj (z nekaterimi izjemami).
Poseben pomen za varovanje človekovih pravic in svoboščin v razmerju do državnih organov pa ima **varuh človekovih pravic** (ombudsman), ki ga je Švedska uvedla že leta 1809, v Sloveniji pa ga imamo od leta 1994. Varuha izvoli državni zbor na predlog predsednika republike za šest let. Nanj se lahko obrne vsak, ki mu je z aktom organa bila kršena človekova pravica ali svoboščina, tako da vloži predlog oz. pobudo. Postopek je neformalen, brezplačen in zaupen. Kadar varuh prejme pobudo, najprej ugotovi, ali so izpolnjeni pogoji za obravnavo (ne more npr. obravnavati zadev, za katere že teče sodni ali drugi postopek). Če varuh ugotovi, da ne gre za kršitev, pobudo zavrne. Če se odloči za začetek postopka, pa o tem obvesti pobudnika in državni organ, na katerega se zadeva nanaša. Le-ta je dolžan varuha obvestiti, kako je upošteval njegove predloge. Varuh o svojem delu naredi končno poročilo.

NALOGA 1

V Obligacijskem zakoniku poiščite zadnje poglavje **Prehodne in končne določbe** in ugotovite naslednje:

- uporabo tega zakonika in ustrezni člen,
- prenehanje veljavnosti in uporabo drugih predpisov (navedite jih vsaj deloma),
- uveljavitev tega zakona oziroma, kdaj je zakonik začel veljati,
- v katerem glasilu je bil obligacijski zakonik objavljen, preden je začel veljati.

NALOGA 2

Na spletnih straneh ali v knjižnici poiščite poročilo varuha človekovih pravic za preteklo leto in ugotovite:

- Na katerem področju družbenega življenja je varuh ugotovil najbolj pogoste kršitve človekovih pravic in kako je ukrepal v posameznih primerih?
- Kdo je lahko pobudnik za začetek postopka pri varuhu človekovih pravic?
- Navedite konkreten primer iz vašega vsakdanjega življenja, kdaj bi lahko vi poiskali pomoč pri varuhu.
- Ali bi v postopku pri varuhu potrebovali odvetnika?
- Koliko denarnih sredstev bi za to potrebovali?
- Naredite analizo in oceno vaših ugotovitev.

8 USTAVNO SODIŠČE

Pristojnost ustavnega sodišča je odločati o skladnosti med pravnimi akti, o odgovornosti predsednika republike, predsednika vlade in ministrov, o ustavni pritožbi in drugih zadevah.
Ustavno pritožbo lahko vloži vsak, ki meni, da mu je državni organ, organ lokalne skupnosti ali javnih pooblastil kršil njegovo človekovo pravico ali svoboščino. Toda to je možno narediti šele, ko so že izčrpana vsa pravna sredstva.
Pobudo za začetek postopka lahko da vsakdo, toda izkazati mora svoj pravni interes.
Odločitev ustavnega sodišča je odvisna od tega, ali gre za protiustaven zakon (posledica je razveljavitev) ali drugi splošni pravni akt (posledica je razveljavitev ali odprava nezakonitega pravnega akta). Več najdete v Ustavi RS 160. do 167. člen. Vir: http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp

Ustavno sodišče je sestavljeno iz **devetih sodnikov**, ki jih izvoli državni zbor na predlog predsednika republike za devet let. Zanje velja imuniteta in nezdružljivost sodne funkcije, kot za sodnike rednih sodišč.

NALOGA 1

Pregledno preverite znanje o imenovanju naslednjih državnih organov tako, da v preglednico vpišete, kdo jih imenuje in kdo predlaga.

Državni organi	Imenuje	Predlaga
a) ustavne sodnike		
b) varuha človekovih pravic		
c) sodnike sodišč splošne pristojnosti		
č) generalnega državnega tožilca		
d) okrožne državne tožilce		
e) notarje		

NALOGA 2

Poiščite primer odločbe Ustavnega sodišča in ugotovite, o čem in kako je odločilo v konkretnem primeru. Razmislite in se pogovorite o problematiki, zakaj imajo ustavna sodišča »polne roke dela« oziroma veliko število obravnavanih zadev. Kaj lahko sklepamo iz navedenega?

9 LITERATURA IN VIRI

I. Značilnosti sodobnega prava
II. Ustavna ureditev Slovenije

Antika. Leksikon. (1998). Ljubljana: Cankarjeva založba.

Aubelj, B. (2003). Sentence: modrosti starih Rimljanov. Ljubljana: Modrijan.

Bohinc, R., Cerar, M., Rajgelj, B. (2006). Temelji prava in pravne ureditve. Ljubljana: GV Založba.

Cerar, M. ml. (1993). Večrazsežnost človekovih pravic in dolžnosti. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Drnovšek, J. (2006). Bistvo sveta. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Drnovšek, J. (2006). Misli o življenju in zavedanju. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Dyer, Wayne W. (2003). Eykis. Izola: Založba Meander.

Jambrek, P., Perenič, A., Uršič, M. (1988). Varstvo človekovih pravic. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Kazenski zakonik Republike Slovenije. Uradni list RS, št. 95/2004, 5/2009.

Konvencija o otrokovih pravicah. (2002). Ljubljana: Slovenski odbor za Unicef.

Kukec, B. (2006). Veliki družinski pravni priročnik. Ljubljana: Prešernova družba.

Krašovec, D. (2008). Veliki komentar zakona o delovnih razmerjih. Ljubljana: Primath.

Kuzma, B., Berke, N., Vidovič D. (2005). Uvod v pravo. Delovni zvezek. Ljubljana: DZS.

Lenardič, D. (1988). Zlata pravila življenja. Zbirka izrekov. Žirovnica: Neodvisni založnik.

Nussdorfer, V. (2008). Vrednote na odru življenja. Ljubljana: Planet GV.

Obligacijski zakonik, Uradni list RS, št. 97/2007.

Perenič, A. (1993). Pravo. Ljubljana: DZS.

Perenič, A., Juhart M., Grilc, P., Kuzma, B., Igličar, A. (2002). Uvod v pravo. Ljubljana: DZS.

Radić, T. (1996). VOX POPULI. Zlata knjiga pregovorov vsega sveta. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Recheis, K., Gydlinski, G. (1995). Ali veš, da drevesa govorijo: modrost Indijancev. Radovljica: Založba Didakta.

Splošna deklaracija človekovih pravic (1988). Zbirka temeljnih mednarodnih dokumentov. Ljubljana: Društvo za združene narode.

Slovenija. (2008). Ustava Republike Slovenije. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.

Zakon o delovnih razmerjih, Uradni list RS, št. 42/2002, 103/2007.

Zakon o javnih zbiranjih, Uradni list RS, št. 59/2002, 59/2010.

Zakon o lokalni samoupravi, Uradni list RS, št. 100/2005.

Zakon o omejevanju porabe alkohola, Uradni list RS, št. 36/2003.

Zakon o prekrških, Uradni list RS, št. 3/2007, 109/2009.

Zakon o šolski prehrani, Uradni list RS, št. 43/2010.

Zakon o varstvu potrošnikov, Uradni list RS, št. 98/2004.

Parlament. Ob predsedovanju Slovenije EU. Dostopno na: http://www.eu2008.si/si/Slovenia/Political/Parliament/index.html (2008).

Slika na naslovnici: Vir: branexsoft.com

Slika na strani 6: Vir: filosofia.laguia2000.com

Sprejem britanske kraljice v Sloveniji. Dostopno na: www.rtvslo.si (22. 10. 2008).

Seja Vlade Republike Slovenije. Vlada sprejela nacionalni program ukrepov za Rome. Dostopno na: http://www.anglunipe.si/2010/08/novicecetrtek-11032010-1654.html (13. 3. 2010).

Trojni praznik Slovenije. Slovenija praznuje obletnico plebiscita, ustave in državnega zbora. Dostopno na: http://24ur.com/novice/slovenija/trojni-praznik-slovenije.html (23. 12. 2007).

Ustava Republike Slovenije. Časnik Delo ob dvajsetletnici plebiscita o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije izdaja Ustavo RS dr. Franceta Bučarja, očeta slovenske ustave. Dostopno na: http://www.google.si/imgres?imgurl=http://www.emka.si/img/product/2t_2011/ustava-republike-slovenije.jpg (24.12.2010).